

อทิปปัจจยตา

ในฐานะเป็นสิ่งที่มราวาสต้องเรียนรู้ และปฏิบัติ

- ๙ -

เสาร์ที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕

ท่านสาธุชนผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย !

ในการบรรยายครั้งที่ ๙ นี้ จะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า
อทิปปัจจยตา ในฐานะเป็นสิ่งที่มราวาสต้องเรียนรู้ และ
ปฏิบัติ. ท่านทั้งหลายจงได้สังเกตถ้อยคำที่อาตมาได้กล่าวแล้วว่า
สิ่งที่มราวาสต้องเรียนรู้ ไม่ใช่เพียงแต่ว่า ควรเรียนรู้ หรือน่า
จะเรียนรู้. ข้อที่ต้องใช้คำว่า “ต้อง” นี้ ย่อมแสดงความหมาย
ชัดแจ้งถึงที่สุดอยู่แล้ว ว่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างไร? จึงหวังว่า
ท่านทั้งหลาย จะได้ตั้งอกตั้งใจฟังให้สำเร็จประโยชน์.

ขอทบทวนซ้ำแล้วซ้ำเล่า แก่ท่านทั้งหลาย โดยไม่กลัวว่าจะรำคาญ
ว่าปฏิบัติสมุปบาท หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อทิปปัจจยตา นี้ เป็นสิ่งที่จะต้องมีความ

๒๗๕

คุ้นเคยกันกับเราทั้งหลายผู้เป็นพุทธบริษัท. ในการพูดจาที่ดี ในการคิดนึกที่ดี ในการประพฤติกระทำในชีวิตประจำวันนี้ก็ดี ขอให้เป็นอย่างถูกต้อง ตามกฎเกณฑ์ของ อิทธิปัจจัยตา, และใช้กฎเกณฑ์อันนี้แก้ไขปัญหาลักษณะต่าง ๆ ทั้งภายนอกและภายใน ; คือจะแก้เรื่องทางกายหรือทางใจก็ตาม จะต้องอาศัยกฎเกณฑ์อันนี้. เพราะฉะนั้น จึงได้นำมากล่าวแล้วกล่าวน้ออีก หลายครั้งหลายคราวมาแล้ว จนกว่าจะเป็นที่คุ้นเคยกับ พวกเราทั้งหลาย ผู้เป็นพุทธบริษัท.

อีกข้อหนึ่ง ซึ่งจะต้องนึกไว้อีกว่า **อิทธิปัจจัยตา นั้นก็คือปัจจัยสมุป-
บาท ; หรือปัจจัยสมุบาท ก็คือ อิทธิปัจจัยตา.** แต่เมื่อกล่าวโดยตัวหนังสือแล้ว คำว่า อิทธิปัจจัยตา นั้นมีความกว้างกว่า หรือหมายความว่าปัจจัยสมุบาท. ปัจจัยสมุบาท ตามสูตรที่ได้ตรัสไว้โดยตรงนั้น เป็นเรื่องอาศัยกันเกิดขึ้นแห่ง กองทุกข์ และความดับไปแห่งกองทุกข์ ที่มีอยู่ในจิตใจของคนเราโดยเฉพาะเท่านั้น ; แต่คำว่า อิทธิปัจจัยตา นั้นมีความกว้าง หมายความว่าไม่ยกเว้นอะไรเลย ในบรรดา สิ่งที่เป็นสังขธรรมทั้งหลาย จะเป็นรูปธรรมก็ดี นามธรรมก็ดี ภายนอกก็ดี ภายในก็ดี หยิบและเอื้อมก็ดี อะไรทั้งนี้เป็นต้น ล้วนแต่เนื่องอยู่ด้วยกฎเกณฑ์ของสิ่งที่เรียกว่า อิทธิปัจจัยตา.

ถ้าจะพูดกันโดยสรุปให้เป็นประเภทใหญ่ ๆ แล้ว ก็จะได้เป็น ๓ ประเภท :

- อิทธิปัจจัยตา ของสิ่งที่^๕เป็นเหตุ น้อยอย่างหนึ่ง
- อิทธิปัจจัยตา ของสิ่งที่^๖เป็นผล น้อยอย่างหนึ่ง, และ
- อิทธิปัจจัยตา ของปัจจัยการ คืออาการที่เนื่องกันระหว่างเหตุกับ

ผล น้อยอย่างหนึ่ง.

อย่างแรก **อิทธิปัจจัยตาในฐานะที่เป็นเหตุ** นั้น ก็ได้แก่สิ่งที่^๕เป็นเหตุ เป็นปัจจัยทั้งหลาย มีขึ้นมาและเข้าไปใต้ตามกฎเกณฑ์อันนี้. **อิทธิปัจจัยตา**

ในฐานะที่เป็นผลนั้น ก็คือสิ่งที่เรียกว่า ปฏิจาสมุปันนธรรม หมายถึงสิ่งที่ป็นผล
ธรรมที่เป็นผล อันเกิดขึ้นแล้วเพราะอาศัยกันและกัน. **อิทัปปัจจยตา** แห่ง
ปัจจยการนั้น ไม่มุ่งถึงเหตุหรือผล แต่มุ่งถึงความสัมพันธ์กันระหว่างเหตุกับผล
หรืออาการที่เหตุทำให้เกิดผล ในลักษณะนี้ ก็คือตัวปฏิจาสมุปาหนนั่นเอง. บัจจย
นั้นอย่างหนึ่ง, ปฏิจาสมุปันนธรรมนั้นก็อย่างหนึ่ง, ปฏิจาสมุปาหนนั้นก็อีก
อย่างหนึ่ง. รวมเป็น ๓ อย่าง อย่างนี้.

ท่านทั้งหลายจงมองดูให้ดีว่า ในโลกนี้ บรรดาสิ่งที่เกี่ยวข้องกับเรานั้น
อะไรเป็นอะไร ? คือว่า อะไรเป็นเหตุ? อะไรเป็นผล? และ อะไรเป็น
อาการที่เกี่ยวข้องกันระหว่างเหตุกับผล? เป็นสิ่งที่น่าสนใจและละเอียดสุขุม ไม่ว่า
เราจะมีชีวิตอยู่ในลักษณะอย่างไร มันเกี่ยวข้องกันกับสิ่งทั้ง ๓ นี้ ทั้งนั้น หรือถ้าว่า
อีกทีหนึ่ง ก็ว่า ความเกี่ยวข้องกันระหว่างเหตุกับผลนั้นแหละ คือชีวิตของเรา
ทุกขณะ ๆ ไปทีเดียว. เมื่อ อิทัปปัจจยตา เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับคนเราโดยตรง
อย่างนี้ มันก็ต้องเป็นเรื่องที่ควรจะสนใจ. ขรราวาสก็เป็นคน ดังนั้น ขรราวาสก็ต้อง
สนใจ. ขรราวาสมีเรื่องมาก มีภาระมาก มีปัญหามาก เป็นเหตุ เป็นหนทางให้เกิด
ความทุกข์มาก นั่นแหละจึงต้องรอบรู้เรื่อง อิทัปปัจจยตา.

ขรราวาสไม่ใช่สัตว์ ที่เกิดมาสำหรับทนทุกข์อย่างคนรกรกทั้งเป็น. ขอ
อภัยที่พูดตรง ๆ อย่างนี้ ก็เพื่อประหยัดเวลา ว่าไม่ใช่เกิดมาเพื่อทนทุกข์อย่างคนรกร
กทั้งเป็น. ขรราวาสมีโอกาสที่จะต้องทนทุกข์อย่างคนรกรกทั้งเป็น ยิ่งกว่าบรรพชิต
ก็เห็นกันอยู่ชัด ๆ แล้ว ว่าขรราวาสมีเรื่องอะไรบ้าง? อย่างไรบ้าง? หรือเท่าไร?
พระณรมีเรื่องอะไรบ้าง? อย่างไรบ้าง? หรือเท่าไร? เปรียบเทียบกันแล้ว
มันน้อยกว่ากันมาก ในการที่จะทำให้ตนรกรกทั้งเป็น ในหมู่พระหมู่ณเร; แต่ขรราวาส
นั้นมีทางที่จะเป็นได้ง่าย เพราะมันเกี่ยวพันกันยุ่งไปหมด แล้วก็มีภาระหนักอึ้ง.

ฆราวาสไม่ใช่สัตว์ที่เกิดมาสำหรับทนทุกข์อย่างตกรอกทั้งเป็น นี่ตามทัศนะของพุทธบริษัท. คนพวกอื่นเขาจะถืออย่างไรก็ตามใจเขา แต่พุทธบริษัทเราจะต้องถือว่า **ฆราวาสก็คือสัตว์ที่เกิดมา เพื่อให้ได้สิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้ และทั่วกันทุกคน.** เกิดมาเพื่อให้ได้สิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้ หมายความว่า ถ้าไม่ได้สิ่งที่ควรจะได้นี้ มันก็ไม่ควรจะได้เรียกว่ามนุษย์. ต่อเมื่อได้สิ่งที่มนุษย์ควรจะได้ จึงจะเรียกว่ามนุษย์ แล้วก็ต้องได้ หรือควรจะได้ด้วยกันทุกคน.

อาจจะมีคนแย้งว่า มันเป็นเรื่องยากเกินไป ไม่ควรจะได้ทุกคน. ข้อนี้หมายความว่า ถ้าเป็นคนปกติตามธรรมตาสาญแล้ว ก็ควรจะได้ทุกคน; แต่ถ้าเป็นคนอาภัพ ก็มีการวิกลจริตทางจิตใจ มันก็ยากที่จะได้อยู่เหมือนกัน เพราะว่า มันไม่พร้อมที่จะได้. เติญวันพูดกันอย่างว่าในกรณีปกติ ผู้ที่เรียกว่ามนุษย์ได้แล้วก็ควรจะได้สิ่งนี้. **ความรู้เรื่อง อิทัปปัจจยตา เป็นสิ่งที่ช่วยให้มนุษย์ได้สิ่งนี้ คือสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้.** จะมีเหตุผลอย่างไร ในเรื่องนี้ ก็ควรจะได้พิจารณากันต่อไป.

หัวข้อที่ไต่ยกขึ้นไว้นั้นมีว่า สิ่งที่ฆราวาสต้องเรียนรู้และปฏิบัติ นั่นคืออิทัปปัจจยตา. อิทัปปัจจยตา ก็รู้คำแปลกันดีอยู่แล้วทุกคน ว่า *ความที่หรือภาวะที่เมื่อมีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ ๆ ย่อมเกิดขึ้น*; นี่ตั้งอยู่ในลักษณะที่เป็นกฎทั่วไปในสิ่งทั้งปวง แล้วก็มีกิริยาอาการที่ปรากฏออกมาให้เห็น ตามกฎเกณฑ์อันนั้น. เรื่องผิดก็เป็นอย่างนั้น เรื่องถูกก็เป็นอย่างนั้น ไม่มีอะไรที่จะไม่เป็นไปตามกฎเกณฑ์เหล่านี้. เมื่อเรารู้จักใช้กฎเกณฑ์เหล่านี้อย่างถูกต้อง ก็จะทำให้ได้สิ่งที่ควรจะได้ หรืออยู่ในฐานะที่ควรจะได้.

แม้ว่าท่านจะนึกถึงหลักธรรมที่เรียกว่า อิทธิบาท ๔ ประการ ที่จะทำให้ได้รับสิ่งที่พึงปรารถนาที่ไม่เหลือวิสัยแล้วดังนั้นก็จริง แต่อย่าลืมว่า ลำพังอิทธิบาทนั้น

มันไม่มีความหมาย; มันต้องเป็นอิทธิบาทที่เป็นไปถูกต้อง ตามกฎเกณฑ์แห่ง
อิทัปปัจจยตา มันจึงจะมีความหมาย. อิทธิบาทแต่ละอย่างต้องเป็นไปอย่างถูกต้อง
ตามกฎเกณฑ์ข้อนี้.

หรือว่า ธรรมะหมวดใดก็ตาม มีหน้าที่ย่างไรก็ตาม ก็ล้วนแต่เป็น
ธรรมะ ที่จะต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์แห่ง อิทัปปัจจยตา จึงจะสามารถให้สำเร็จ
ประโยชน์ตามนั้นได้. เตียวนี้เราพูดกันสำหรับฆราวาส ทั้งที่ท่านทั้งหลายก็ทราบ
กันอยู่แล้ว ก็จะได้พูดให้เห็นชัดลงไป โดยเฉพาะเรื่องอันเกี่ยวกับฆราวาส.

ความเป็นฆราวาสนั้น มีคำบาลีเรียกว่า กามโภคี. กามโภคี แปลว่า
ผู้บริโภคกาม เป็นมนุษย์ก็ได้ เป็นเทวดาก็ได้. พระพุทธเจ้าได้ตรัสเรื่องของ
กามโภคีไว้เป็น ๑๐ จำพวกด้วยกัน. ใน ๑๐ จำพวกนั้น พวกที่ ๑๐ คือพวกสุดท้าย
ประเสริฐที่สุด. ท่านทั้งหลายคอยฟังดูให้ดีว่า จะประเสริฐหรือไม่ประเสริฐอย่างไร
ในกามโภคี ๑๐ จำพวกนี้ มันมีอยู่อย่างไรบ้าง พระองค์ได้ตรัสแก่นาถบณตีกกหบทิ
ในอังคุตตรนิกาย หมวด ๑๐; ถ้าเป็นพระไตรปิฎกฉบับบาลี ก็เล่ม ๒๔ หน้า ๑๘๘
ไปเปิดดูโดยรายละเอียดเอาเอง ในที่นี้จะยกมาโดยหัวข้อที่เป็นหมวด ๆ.

ในบรรดากามโภคี ๑๐ จำพวกนั้น แบ่งเป็นพวก ๆ อีกทีหนึ่ง : ๓ พวก
แรก มีการแสวงหาไม่เป็นธรรม ทารุณโหดร้าย; ๓ พวกถัดมา มีการแสวงหา
เป็นธรรม ทารุณโหดร้ายบ้าง มีการแสวงหาไม่เป็นธรรม ไม่ทารุณโหดร้ายบ้าง;
๓ พวกต่อไป เป็นการแสวงหาเป็นธรรม ไม่ทารุณโหดร้ายโดยประการทั้งปวง;
เป็น ๔ พวก. แล้วมีพวกที่ ๑๐ พวกสุดท้ายที่แปลกออกไป ที่ว่า จะต้องมีคุณสมบัติ
อื่นประกอบด้วย; จะจาระไนโดยละเอียด:-

กลุ่มที่ ๑ มีอยู่ ๓ พวก : **ชนิดที่ ๑** นี้ แสวงหาไม่เป็นธรรม ทารุณโหดร้าย ไม่เป็นธรรมคืออธรรม ทารุณโหดร้ายคือสาหัส ครั้นได้ทรัพย์มาแล้ว ไม่เลี้ยงตนเองให้เป็นสุขหรืออืมนำด้วย แล้วก็แจกจ่าย ไม่ทำบุญด้วย พวกนี้ควรถูกตำหนิโดย ๓ สถาน คือควรถูกติโดย ๓ ส่วน ๓ สถาน : การแสวงหาที่ไม่เป็นธรรม ได้มาแล้วก็ไม่เลี้ยงตนเองให้เป็นสุข แล้วก็แจกจ่าย ไม่ทำบุญ; นี่เป็น ๓ อย่างอยู่อย่างนี้, เขาไม่ทำอะไรเลย; เรียกว่าถูกตำหนิโดยส่วนทั้ง ๓. **ชนิดที่ ๒** แสวงหาไม่เป็นธรรม ทารุณโหดร้ายอย่างนั้น แต่ว่าได้มาแล้วก็เลี้ยงตนให้เป็นสุขและอืมนำ แต่ไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ; อย่างนี้เขาควรถูกติแต่โดย ๒ สถาน ควรจะชมสักหนึ่งสถาน คือข้อที่ว่ายังรู้จักเลี้ยงตนให้เป็นสุขและอืมนำ ตีคดีที่ว่า แสวงหาไม่เป็นธรรม แล้วก็รู้จักแจกจ่ายทำบุญ. **ชนิดที่ ๓** นั้น แสวงหาที่ไม่เป็นธรรม ทารุณโหดร้าย ได้มาแล้วก็เลี้ยงตนให้เป็นสุขอืมนำ แล้วก็แจกจ่ายทำบุญด้วย พวกนี้ควรถูกตำหนิ ๑ สถาน คือแสวงหาไม่เป็นธรรม แล้วควรชมเชย ๒ สถาน คือรู้จักเลี้ยงตนเองให้มีความสุข และรู้จักแจกจ่ายทำบุญ. ใน ๓ พวกนี้ ล้วนแต่แสวงหาไม่เป็นธรรม.

ที่นี้ มาถึง **กลุ่มที่ ๒** : **ชนิดที่ ๑** แสวงหาเป็นธรรมบ้าง ไม่เป็นธรรมบ้าง คือโหดร้ายบ้าง ไม่โหดร้ายบ้าง หมายความว่าเจือก้น ไม่เลี้ยงตนให้อืมนำ เป็นสุข แล้วก็แจกจ่าย ไม่ทำบุญ นี้ไม่ควรจะถูกติไปเสียทั้งหมด เพราะว่าการแสวงหาบางครั้งบางคราวของเขายังเป็นธรรมบ้าง ยังไม่ทารุณโหดร้ายบ้าง ส่วนนี้เรียกว่ายังชมไว้ให้หนึ่ง; ส่วนที่ไม่เลี้ยงตน ไม่แจกจ่ายทำบุญ นี้ควรตำหนิ แล้วก็ยังตำหนิส่วนที่ว่า บางทีก็แสวงหาไม่เป็นธรรมและทารุณโหดร้ายในบางคราว ดังนั้น การถูกติจึงมีเป็น ๓ การชมเชยได้เพียง ๑. **ชนิดที่ ๒** ของพวกนี้ก็คือ แสวงหาไม่เป็นธรรมบ้าง เป็นธรรมบ้าง ทารุณโหดร้ายบ้าง ไม่ทารุณโหดร้ายบ้าง ครั้นได้มาแล้วก็เลี้ยงตนให้อืมนำเป็นสุข แต่ไม่แจกจ่ายไม่ทำบุญ นี้ควรถูกติ

โดย ๒ สถาน คือว่าไม่รู้จักแจกจ่ายทำบุญ และในบางคราวก็แสวงหาไม่เป็นธรรมด้วย แต่ก็จะสรรเสริญ ที่ว่าเลี้ยงตนให้เป็นสุข และบางคราวก็แสวงหาเป็นธรรม เรียกว่าติ ๒ สรรเสริญ ๒. ที่นี้ *ชนิดที่ ๓* ของพวกนี้ แสวงหาไม่เป็นธรรมบ้าง เป็นธรรมบ้าง ทารุณบ้างไม่ทารุณบ้าง ได้มาแล้วก็เลี้ยงตนให้เป็นสุขอ้อมหน้า แล้วก็แจกจ่ายทำบุญด้วย นี่ควรตีเพียงข้อเดียว คือข้อที่ว่าบางครั้งแสวงหาไม่เป็นธรรม แล้วก็สรรเสริญชมเชยให้ ๓ คือว่าบางคราวก็แสวงหาเป็นธรรม แล้วก็นำมาเลี้ยงตนด้วย แล้วก็แจกจ่ายทำบุญด้วย; ๓ พวกนี้ เป็นพวกที่การแสวงหานั้นก้ำกึ่งกัน คือบางคราวเป็นธรรม บางคราวไม่เป็นธรรม เห็นจะได้แก่พวกคนโดยมากในสมัยนี้ ในโลกนี้.

กลุ่มที่ ๓ . ชนิดที่ ๑ แสวงหาเป็นธรรม ไม่ทารุณโหดร้าย แต่ก็ไม่เลี้ยงตนเองให้เป็นสุขอ้อมหน้า แล้วก็แจกจ่ายทำบุญ. เราจะเห็นว่า มีบางคนบางพวกอยู่ในโลกนี้ แสวงหาเป็นธรรมไม่เบียดเบียน แต่ไม่รู้จักเลี้ยงตัวเอง ให้เป็นสุข ไม่แจกจ่ายไม่ทำบุญ เป็นปุโสเมเผ้าทรัพย์หรืออะไรในทำนองนั้น ก็มีอยู่ คนพวกนี้ควรจะถูกตีโดย ๒ สถาน คือว่าไม่รู้จักเลี้ยงตัวเองให้เป็นสุข และไม่รู้จักแจกจ่ายทำบุญ แล้วก็ยกย่องชมเชยให้ ๑ คือว่าแสวงหาเป็นธรรม. ที่นี้ *ชนิดที่ ๒* ของพวกนี้แสวงหาเป็นธรรม ไม่ทารุณโหดร้าย ได้มาแล้วก็เลี้ยงตนให้เป็นสุขอ้อมหน้า แต่ไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ มีคำหนึ่ง ๑ ตรงที่ไม่แจกจ่ายทำบุญ สรรเสริญ ๒ ตรงที่ว่า รู้จักเลี้ยงตน และการแสวงหานี้ก็เป็นธรรม. *ชนิดที่ ๓* ของกลุ่มนี้ แสวงหาเป็นธรรม ไม่ทารุณโหดร้าย แล้วก็รู้จักเลี้ยงตัวเองให้เป็นสุขอ้อมหน้าแล้วก็รู้จักแจกจ่ายและทำบุญ แต่ว่ายังเป็นคนกำหนดคติในการบริโภคภกามนั้น เรียกว่า *คติโต* -กำหนดคติในการบริโภคภกามนั้น; เรียกว่า *มุจฺฉิตโต* -สยบมัวเมาในการบริโภคภกามคุณนั้น; *อชฺฌาปนโน* -พัวพันอยู่ในการบริโภคภกามนั้น; *อนาทินวทสฺสว* -ไม่มองเห็นโทษของการบริโภคภกามนั้น; *อนิสฺสรณปญฺญ* -ไม่มีปัญญาเครื่อง

ออกไปพ้นจากการบริโลกกามนั้น; นี่ส่วนนี้พระพุทธเจ้าท่านยังติ ท่านยังตำหนิ คือติ ๑ แล้วก็สรรเสริญ ๓ สรรเสริญ ๓ คือ แสวงหาเป็นธรรม แล้วเลี้ยงดูตนเองให้เป็นสุขด้วย แล้วแจกจ่ายทำบุญด้วย ๓ อย่างนี้สรรเสริญ แต่ทรงติอยู่อย่างหนึ่ง ก็คือว่า กำหนัด มัวเมา พัวพัน ไม่เห็นโทษแห่งกามคุณนั้น.

ที่นี้มาถึง **พวกสุดท้าย คือชนิดที่ ๑๐** พวกนี้แสวงหาเป็นธรรมไม่ ทารุณโหดร้าย นี้ได้ ๑ คะแนน, ที่นี้ เลี้ยงตนให้เป็นสุขอิมหัน่า ได้อีก ๑ คะแนน, แจกจ่ายทำบุญด้วย ได้อีก ๑ คะแนน, *อคฺชิต* - ไม่กำหนัด, *อมุจฺฉิต* - ไม่สยบหมกมุ่น, *อนชฺฌาปนโน* - ไม่พัวพัน, *อาทินทสฺสว* - พิจารณาเห็นโทษแห่งการจมอยู่ในกามคุณ, *นิสฺสรณชฺฌโย* - เป็นผู้มึนปัญญาเป็นเครื่องออกจากกามคุณนั้น. นี่เป็นเรื่องสรรเสริญทั้ง ๔ ไม่มีติเลย.

บทพจนนุใหม่ว่า แสวงหาก็คือเป็นธรรมด้วย เลี้ยงตัวเองให้เป็นสุขด้วย แจกจ่ายทำบุญด้วย แล้วมีจิตไม่ลุ่มหลงในการบริโลกกามนั้นด้วย นี่ได้สรรเสริญ ๔ พระพุทธเจ้าตรัสว่า เราควรจะเรียกเขาว่า : *อคฺชิต* - เป็นผู้เลิศ, *เสฏฺฐิ* - เป็นผู้ประเสริฐ, *ปาโมกฺโข* - เป็นผู้เด่นดวง, *อุตฺตโม* - เป็นผู้สูงสุด, *ปวโร* - เป็นผู้บวร; พวกที่ ๑๐ นี้ได้รับการสรรเสริญจากพระพุทธเจ้าว่าเลิศ, ประเสริฐ, เเด่นดวง, สูงสุด, บวร; *อคฺชิต*, *เสฏฺฐิ*, *ปาโมกฺโข*, *อุตฺตโม*, *ปวโร*.

สำหรับพวกที่ ๑๐ นี้ พระองค์ยังตรัสเปรียบไว้ด้วยว่า นมสฺสริตมาแล้ว ทำเป็นนมสัมนันท์ก็ดีกว่านมส; นมสัมนันท์เอาไปทำเป็นเนยข้น คือ *นนวนิต* มันก็ดีกว่านมสัมนันท์; เนยข้นเอาไปทำเป็น *สัปปี* คือเนยใส มันดีกว่าเนยข้น; *สัปปี* เอาไปทำเป็น *สัปปีมณฑะ* - ยอดของเนยใสหรือหัวของเนยใส เป็นสิ่งสูงสุดในบรรดาสิ่งที่เกิดจากรสแห่งโค; สิ่งสูงสุดของสิ่งที่เกิดจากรสนั้น คือ *สัปปีมณฑะ*. บุคคลจำพวกที่ ๑๐ นี้ ควรจะเปรียบด้วยสัปปีมณฑะ ท่านตรัสว่าอย่างนี้.

ขอให้ลองคิดว่า กามโกธิบุคคล ผู้เป็นฆราวาสครองเรือนบริโศกคามนั้น มีอยู่ ๑๐ พวก ใน ๙ พวกนั้น ยังไม่ถูกสรรเสริญโดยทั้งหมด เพราะว่าแม้จะไม่ทำผิดอะไรในทางศีลธรรม แต่ก็ยังเป็นผู้มัวเมา ไม่ลืมหัด ในเรื่องของการบริโศกคามคุณ.

นี่แหละ เราทั้งหลายที่เป็นฆราวาส ลองคิดดูเถาะว่า **การเป็นฆราวาสนั้น จะเป็นฆราวาสที่ดีได้อย่างไร?** เราจะเป็นฆราวาสชนิดไหนกัน ในเมื่อเราเป็นพุทธบริษัท? ถ้าเราต้องการจะให้เป็นผู้ที่ดียิ่งที่สุด ก็คือเป็นผู้ที่บริโศกคามคุณด้วยจิตที่อยู่เหนืออำนาจบีบคั้นของกามคุณ : *อคติโต* - ไม่กำหนด, *อมุจฺฉิตโต* - ไม่สยบมัวเมา, *อนหยาปนโน* - ไม่พัวพัน, *อาทินวตสาวี* - เห็นโทษของมันในส่วนที่เป็นโทษ, *นิสฺสรณปณฺโณ* - มีสติปัญญาที่จะอยู่เหนือโทษของกามคุณนี้.

นี่เราจะเป็นฆราวาสชนิดที่ ๑๐ นี้ได้อย่างไร? ตามที่เป็นจริงแล้วต้องอาศัยความรู้เรื่อง อิทัปปัจจยตา อย่างละเอียดลออ อย่างถูกต้อง จึงจะเป็นฆราวาสที่ไม่หลบหลับตา กำหนด สยบ หมกมุ่น พัวพัน มัวเมา ไม่เห็นโทษ ไม่รู้จักทำจิตใจให้อยู่เหนือสิ่งเหล่านี้.

นี่แหละเป็นการชี้ให้เห็นว่า ฆราวาส - กามโกธิบุคคล, ถ้าจะเป็นให้ถูกต้องตามพุทธประสงค์แล้ว ต้องมีความรู้ขนาดที่อยู่เหนืออำนาจบีบคั้นของสิ่งเหล่านี้ ไม่สยบมัวเมา. จึงได้สนใจในเรื่องความจริงของสิ่งต่างๆ คือ อิทัปปัจจยตา แล้วก็สามารถถอนจิตใจออกมาเสียได้จากการตกจมเหล่านี้.

นี่ก็เป็นเหตุผลข้อที่ ๑ ที่อาตมาคิดว่า มันเป็นเหตุผลที่ฆราวาสควรจะมองเห็น เพื่อจะเรียนรู้และปฏิบัติในส่วน อิทัปปัจจยตา เพื่ออย่าให้เป็นทาสของกามคุณ แต่ให้เป็นนายของกามคุณ. กามคุณเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้สำหรับฆราวาส

อยู่ในโลก มันก็จะคนปนเปื้อนอยู่กับสิ่งที่เรียกว่า กามคุณ แต่ถ้าทำได้อย่างนี้ก็เรียกว่าไม่มีส่วนที่ควรติเตียน ให้ได้คะแนนเต็มทั้ง ๔ คะแนนในการเป็นกามโมคิ ตามที่กล่าวไว้ในพระบาลีนี้เถิด. นี่คือนิทัปปัจจยตา เกี่ยวกับขรรวาส **เรื่องที่ ๑.**

เรื่องที่ ๒ ต่อไป ที่เกี่ยวกับขรรวาสโดยตรง ก็อยากจะระบไปถึง **อิทัปปัจจยตา แห่งการทะเลาะวิวาท;** อิทัปปัจจยตา แห่งการทะเลาะวิวาท นี้คงจะแปลกหูสำหรับท่านทั้งหลาย ที่แท้ก็เป็นเรื่องธรรมดาๆ ที่เกี่ยวข้องกันอยู่กับคนเรา : คนเราอยู่ในโลกก็มีการทะเลาะวิวาทกัน นี่ไม่ต้องอธิบาย เข้าใจได้เอง.

การทะเลาะวิวาทกันนั้นเป็นไปตามกฎแห่ง อิทัปปัจจยตา พระพุทธองค์จึงได้ตรัสไว้ ในฐานะเป็นกฎเกณฑ์แห่ง อิทัปปัจจยตา ได้ตรัสเรื่องนี้แก่พระอานนท์ที่หมู่บ้านกัมมัสสัมมะ แก้วนกขุ เรียกว่ามหานิทานสูตร เป็นสูตรที่กล่าวถึงอิทัปปัจจยตา คือนิทานะ พระไตรปิฎกบาลี เล่ม ๑๐ หน้า ๖๔.

พระพุทธภาษิตนั้นว่า : **อติ โข ปเนตํ อานนฺท -** คู่ก่อนอานนท์! ข้อนี้เป็นอย่างนี้ : **เวทนี ปฏิจฺจ ตณฺหา -** เพราะอาศัยเวทนา จึงเกิดตัณหา, **ตณฺหา ปฏิจฺจ ปริเยสนา -** เพราะอาศัยตัณหา จึงเกิดการแสวงหา, **ปริเยสนํ ปฏิจฺจ ลาภิ -** เพราะอาศัยการแสวงหา จึงมีการได้, **ลาภํ ปฏิจฺจ วินิจฺฉโย -** เพราะอาศัยการได้ จึงมีการปลงใจรัก.

วินิจฺฉโย หรือวินิจฉยนั้น ตามภาษาบาลี แปลว่า ปลงใจลงไปอย่างนั้นทั้งหมดทั้งสิ้น; ในกรณีนี้ คำว่า **วินิจฺฉโย** นั้นแปลว่า ปลงใจรักลงไปในสิ่งที่ได้; จึงตรัสว่า : **ลาภํ ปฏิจฺจ วินิจฺฉโย -** เพราะอาศัยการได้ จึงมีการปลงใจรัก, **วินิจฺฉยํ ปฏิจฺจ ฉนฺทราโค -** เพราะอาศัยการปลงใจรัก จึงเกิดฉันทราคะ คือความกำหนัดด้วยสามารถแห่งความเพลิน, **ฉนฺทราคมํ ปฏิจฺจ อหฺมิลฺลํ**

-เพราะอาศัยความกำหนดด้วยอำนาจความเพียร จึงเกิดความสยบมัวเมา, *อนโณ-*
สาณํ ปฏิจฺจ ปริคฺคหิ -เพราะอาศัยความสยบมัวเมา จึงเกิดความจับอกจับใจ,
ปริคฺคหํ ปฏิจฺจ มจฺฉริยํ -เพราะอาศัยความจับอกจับใจ จึงเกิดความตระหนี่
ไม่ยอมแบ่ง ไม่ยอมแบ่ง, *มจฺฉริยํ ปฏิจฺจ อารกฺโข* -เพราะอาศัยความตระหนี่
จึงเกิดความหวงกัน คือความหึงและความหวง, *อารกฺโข ปฏิจฺจ อารกฺขาธิกรณํ*
ทณฺหาทานสตฺถาทานกลหวิคฺคหวิวาทตฺวํตฺวํเปสฺสญฺญมฺมสวาทา -เพราะอาศัยการ
หวงกัน จึงได้เกิดการใช้อาวุธไม่มีคม เกิดการใช้อาวุธมีคม เกิดการโกลาหล่นวาย
เกิดการข้อยแย้ง เกิดการวิวาท เกิดการกล่าวว่ามีง ๆ เกิดถ้อยคำส่อเสียด เกิดถ้อยคำ
มุสาว่า, อันมีมูลมาจากการหวงกันนั้น; *อนนเก ปาปกา อกุสลา ธมมา*
สมฺภวन्ตี-ติ -บาปอกุศลธรรมทั้งหลาย เป็นอนนเก ย่อมเกิดขึ้น ด้วยอาการอย่างนี้.

ท่านทั้งหลายลองคิดว่า พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสรู้สิ่งทุกอย่างในเรื่อง
เกี่ยวกับความดับทุกข์นั้น อย่างไร? จะเห็นได้ว่า ในที่นี้ท่านมีความเข้าใจรอบรู้
ในเรื่อง อิทัปปัจจยตา ของการทะเลาะวิวาท ซึ่งจะได้พบทวนอีกทีหนึ่ง เป็น ๑๐
อาการ :

เพราะอาศัยเวทนาคือรสอร่อย หรือรสที่ได้จากความรู้สึกนั้น จึงได้เกิดตัณหา,
เพราะอาศัยตัณหา จึงเกิดการแสวงหา, .
เพราะอาศัยการแสวงหา จึงเกิดการได้,
เพราะอาศัยการได้ จึงเกิดการปลงใจรัก,
เพราะเกิดการปลงใจรัก จึงกำหนดด้วยความเพียร,
เพราะกำหนดด้วยความเพียร จึงสยบมัวเมา,
เพราะสยบมัวเมา ก็เกิดการจับอกจับใจ,
เมื่อมีการจับอกจับใจ ก็เกิดการตระหนี่,
เมื่อเกิดการตระหนี่ ก็เกิดการหวงหึง,

เมื่อเกิดการหรงหึ่ง ก็เกิดสิ่งชั่วร้ายทั้งหลาย คือการใช้อาวุธไม่มีคม การใช้อาวุธมีคม การโกลาหลวุ่นวาย การยื้อแย่งกัน การวิวาท การพูดว่ามึงๆ การกล่าวคำส่อเสียด การกล่าวคำเท็จ สิ่งไม่พึงปรารถนา เกิดขึ้นมาด้วยอาการอย่างนี้.

ในที่สุดพระพุทธองค์ได้ตรัสถามพระอานนทว่า ถ้าไม่มีการหรงหึ่งแล้ว ถ้าการหรงหึ่งดับสิ้นเชิงแล้ว การจับอาวุธมีคม ไม่มีคม เป็นต้นนี้ จะยังมีได้หรือไม่ พระอานนทก็ทูลตอบว่า หามีได้ พระเจ้าข้า! พระพุทธองค์จึงตรัสว่า : ตสุมา-
 ติทานนุท -ดูก่อนอานนท! เพราะเหตุฉะนั้นในเรื่องนี้เป็นอันกล่าวได้ว่า :
 เอเสว เหตุ -นั่นแหละคือเหตุ, เอตํ นิทานํ -นั่นแหละคือต้นเงื่อน, เอส
 สมุทโย -นั่นแหละแต่เป็นที่เกิดขึ้น, เอส ปัจจโย -นั่นแหละคือปัจจัย, แห่ง
 อนุทาทาน -การใช้อาวุธไม่มีคม, สตถาทาน -การใช้อาวุธมีคม,
 กลล -การโกลาหลวุ่นวาย, วิคคห -การยื้อแย่ง, วิวาท -การวิวาทด้วยวาจา,
 ตวุคฺคํ -การพูดว่ามึงๆ, เปสฺสณฺณ -การส่อเสียดให้กันแตกกัน, มุสสาวาท
 -การพูดเท็จ, อนเณลํ ปาปกาณํ อกุสลานํ ฐมมานํ สมภวาย -นั่นเป็นทาง
 ให้เกิดขึ้นแห่งอกุศลธรรม อันเป็นบาปลามกทั้งหลาย มิใช่หนึ่ง, ยทิทํ อารกฺโข
 -เหตุนี้ก็คือการหรงหึ่งหรือการหึงหรง.

จากพระพุทธภาษิตข้อนี้ ชมรवासักควรจะสนใจว่า ความรู้อะไร ที่จะมา
 ดับเสียได้ ซึ่ง *อารกฺโข* คือการหรงหึ่งหรือหึงหรง หึงหรง; อารกฺโข ตามตัว
 หนังสือก็แปลว่า อารักขา. แต่ในกรณีแห่งกิเลสข้อนี้ หมายถึงการหรงหึ่งหรือการ
 หึงหรง. การหึงหรงก็คือการยึดมั่นถือมั่นด้วยอุปาทาน ว่าตัวกูว่ของกู. ถ้าดับ
 อารักขาหรืออารกฺโขนี้ ไม่ได้แล้ว สิ่งอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้น ก็ยังคงมีอยู่สืบไป
 ต้องทำลายสิ่งที่เรียกว่า *อารกฺโข* หรือ *อารักขา* หรือ *อารักขะ* นี้เสีย การยึดมั่น
 หรือการหรงหึ่ง จึงจะไม่มี.

แล้วก็พิจารณาเหตุว่า **อะไรเล่าจะมาทำลายสิ่งที่เรียกว่า อารักขา**
ความหึงหวงเสียได้ ? ก็มีแต่**อิทัปปัจจยตาธรรม** ที่บุคคลได้รู้ ได้ศึกษา
และได้ปฏิบัติแล้วเท่านั้น ; เพราะเห็นอยู่ว่ามันเป็นเพียงธรรมชาติ ธรรมคาสามัญ
เพียงแต่ว่า “**เพราะมีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ ๆ จึงเกิดขึ้น ;**” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ในกรณีนี้ ก็คือเวทนา เวทนาที่เป็นเหยื่อล่อ หรือเป็นสิ่งที่เรียกว่าอัสสาทะ คือเหยื่อ
ล่อให้สัตว์เข้าไปติด แล้วเกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง ; มันประเสริฐเพียง
เท่านั้น.

สิ่งที่เรียกว่าเวทนานั้น เป็นของลม ๆ แล้ง ๆ เพราะว่ามันเป็นสิ่งที่
ที่เกิดขึ้น และเป็นไปตามกฎเกณฑ์แห่ง อิทัปปัจจยตา. ถ้าผู้ใดรู้เรื่อง อิทัปปัจจยตา
ผู้นั้นจะเห็นเวทนาเป็นเรื่องลม ๆ แล้ง ๆ : **ไม่รู้สึกลงในสุขเวทนา จนเกิดราคะนุสัย,**
ไม่รู้สึกลงใน ทุกขเวทนา จนเกิด ปฏิฆานุสัย, **ไม่รู้สึกลงต่อ อทุกขมสุขเวทนา จนเกิด**
อวิชขานุสัย. เมื่ออนุสัยไม่เกิด สิ่งเหล่านี้ก็ไม่มีทางที่จะเกิดเป็นกิเลสหรือเป็น
ความทุกข์ขึ้นมาได้ นี่แหละคือเรื่อง อิทัปปัจจยตา ที่สามารถตัดต้นเหตุแห่งการ
ทะเลาะวิวาท อันเป็น อิทัปปัจจยตา ในส่วนที่ไม่พึงปรารถนานั้นเสียได้.

ขอให้ลองคิดดูให้ดีๆ โดยเปรียบเทียบว่า อิทัปปัจจยตาชุดนี้ ไม่พึง
ปรารถนา, แต่มีอิทัปปัจจยตาอีกชุดหนึ่ง ซึ่งควรปรารถนา เพื่อจะกำจัดเสียซึ่ง
อิทัปปัจจยตา ชุดที่ไม่พึงปรารถนา. อิทัปปัจจยตาแห่งการทะเลาะวิวาทนี้ ใคร ๆ
ก็ไม่พึงปรารถนา ในโลกนี้กำลังทนทุกข์ทรมานเหมือนคนกรกทั้งเป็น ทำสงคราม
รบราฆ่าฟันกัน ด้วยอาวุธด้วยสติปัญญาเหลือที่จะพรรณนาได้ อยู่ในโลกนี้ ในทุกวันนี้
ในยุคปัจจุบันนี้ นี่ก็คือ อิทัปปัจจยตา แห่งการทะเลาะวิวาท ที่เกิดขึ้นเพราะไม่รู้เรื่อง
ของ อิทัปปัจจยตา คือเห็นเป็นเรื่องที่มีความหมาย จนยึดมันถือนั่น จนฆ่ากัน
ทำลายกัน ล้างผลาญกันอย่างใหญ่หลวง ก็ไม่รู้สึกละไร. นี่ก็ผลแห่งความโง่ใน
เรื่อง อิทัปปัจจยตา.

ขอให้สนใจให้เป็นที่น่าสนใจอย่างแจ่มแจ้งว่า **ที่รบราฆ่าฟันกันทั้งโลก**
ในเวลา^๕ ก็เพราะไม่รู้เรื่อง อิทัปปัจจยตา. สัตว์ทั้งหลายที่มีชีวิตนี้ หลงใหล
 ในเวทนา; ไม่ว่ากรรมกรหรือนายทุน หลงใหลในเวทนาคือเนื้อหนัง; อาศัย
 เวทนา ก็เกิดตัณหา, อาศัยตัณหา ก็เกิดการแสวงหา, อาศัยการแสวงหา ก็เกิดการได้;
 นี้ได้มาโดยไม่ต้องคิดว่า มันจะถูกหรือมันจะผิดอย่างไร. ครั้นได้แล้วก็ปลงใจรัก,
 กระทั่งจับอกจับใจ หลงใหล มัวเมา ตระหนี่ และหวงกัน คอยทำลายผู้อื่นด้วยการ
 หวงกัน ไม่ให้เข้ามาแตะต้องของเรา หรือมาแย่งชิงของเราไป หรือมีส่วนแบ่ง
 ของเรา.

นี้เรียกว่าปัญหาทั้งหมด ที่ไม่พึงปรารถนา ในหมู่มนุษย์; โดยส่วน
 บุคคลก็ดี รวมกันทั้งโลกก็ดี มันอยู่ที่การทะเลาะวิวาท ด้วยอำนาจของ อิทัปปัจจยตา
 ในส่วนนี้. เราถกเถียงวิวาทกัน บนดิน ใต้ดิน โดยส่วนตัวส่วนสังคม ทุกๆยุค
 ทุกสมัย กระทั่งยุคปัจจุบันนี้ ซึ่งเรียกว่ายุคปึงปอง.

ดูมาอีกทีหนึ่งก็ว่า ผัวเมียก็ทะเลาะวิวาทกันเพราะเหตุนี้. **พ่อกับลูก**
ก็ยังทะเลาะวิวาทกัน เพราะสิ่งที่เรียกว่าเวทนา ตามกฎเกณฑ์อันนี้. เพื่อนกับ
 เพื่อนก็ทะเลาะวิวาทกัน เพราะเหตุนี้. แม้แต่พระกับฆราวาสที่ทะเลาะกัน ก็ไม่ใช่
 เท่านั้น.

จะไม่ทะเลาะกันได้ ก็เพราะรู้ความจริงอัน^๕ คือ อิทัปปัจจยตา แห่งการทะเลาะ
 วิวาท ทั้งที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในสูตรๆนี้; อาตมาจึงยืนยันอีกครั้งหนึ่งว่า
 มันเป็นเรื่องที่ฆราวาสต้องเรียนรู้ และต้องปฏิบัติ.

ที่นี้ **เรื่อง^๕ ๓** ต่อไปอีก ก็คือเรื่องที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสว่า :
ฆราวาส^๕ ไม่ควรจะหยุดอยู่เพียงแค่ว่าพอใจว่าได้ทำบุญทำกุศล อยู่เป็นสุข

ตามแบบของมราวาส. ข้อความที่กล่าวตักเตือนอนาถปิณฑิกคหบดีในเรื่องนี้ เป็นสิ่งที่น่าสนใจ คือมีพระพุทธภาษิตว่า “ดูก่อนคหบดี! ท่านทั้งหลายไม่พึงกระทำ ความพอใจแต่เพียงว่าเราทั้งหลายได้บำรุงพระภิกษุสงฆ์ด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานปัจจัยเภสัชบริวารเท่านั้น. ดูก่อนคหบดี! เมื่อเป็นดังนี้ ในกรณีนี้ ท่านทั้งหลายพึงทำความสำเหนียกอย่างนี้ว่า ถ้ากระไร เราทั้งหลาย จักเข้าถึง ปวิเวกปัตติ แล้วแลอยู่ โดยกาลอันควร. ดูก่อนคหบดี! ท่านทั้งหลาย พึงทำความสำเหนียกอย่างนี้แล”.

ใจความของเรื่องนี้ ก็มีอยู่ว่า เพียงแต่ที่ได้บำรุงภิกษุสงฆ์ ด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะหรือเภสัชนี้ ก็อย่าเพ่อถึงความพอใจ ว่ามันเป็นการได้ที่ดี ถึงที่สุด แต่ขอให้กระทำตนให้เข้าถึง ซึ่ง **ปวิเวกปัตติ** ในเวลาอันควร โดยกาลอันควร.

ปวิเวกปัตติ คืออะไร? พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสต่อมากับพระสารีบุตร เพื่อขยายความข้อนี้ : พอพระองค์จะตรัสเรื่องนี้นั้น ก็หันพระพักตร์ไปทางพระสารีบุตรตรัสว่า “ดูก่อนสารีบุตร! สมัยใดอริยสาวกเข้าถึงซึ่งปวิเวกปัตติ แล้วแลอยู่; สมัยนั้นเหตุ (ฐานะ) ทั้ง ๕ ย่อมไม่มีแก่อริยสาวกนั้น คือไม่มีทุกข์โทมนัสเพราะอาศัยกาม, และก็ไม่มีความสุขโสมนัสเพราะอาศัยกาม, และก็ไม่มีความทุกข์โทมนัสเพราะอาศัยอกุศล, และก็ไม่มีความสุขโสมนัสเพราะอาศัยอกุศล, และก็ไม่มีความทุกข์โทมนัสเพราะอาศัยกุศล”. รวมเป็น ๕ อย่าง.

อย่างที่ ๑ ไม่มีทุกข์โทมนัสที่อาศัยกาม หมายความว่า การเข้าไปเกี่ยวข้องกับกาม ตามแบบของมราวาสนั้น ไม่ทำให้เกิดทุกข์ขึ้น.

อย่างที ๒ ไม่มีสุขโสมนัสที่อาศัยกาม หมายความว่าไม่ลุ่มหลงในสุขที่เกิดจากกาม. การที่ไปยินดีในความสุขอันเกิดจากกามนั้น เขาเรียกว่าเป็นผู้มีสุขโสมนัสเพราะอาศัยกาม อย่างนี้ไม่ใช่ปวิเวกปัตติ คือไม่ใช่วิเวกอันสงัดที่ควรจะยินดี ไม่ใช่ความสุขความยินดี ชนิดที่เรียกว่าปวิเวกปัตติ.

อย่างที ๓ ว่า ไม่มีทุกข์โทมนัสอันอาศัยกุศล หมายความว่า ทำบาปแล้วก็มีทุกข์มีโทมนัส อย่างนี้ไม่มีปวิเวกปัตติ มันเห็นได้ชัดเพราะว่า มันมีทุกข์โทมนัส แล้วก็อาศัยบาปอกุศลด้วย.

อย่างที ๔ แม้แต่ว่าสุขโสมนัสที่อาศัยบาปอกุศลนั้น ก็ต้องไม่มี. พวกคนพาลได้ทำบาปทำอกุศลแล้วก็พอใจเป็นสุข นี่ก็ไม่ใช่ปวิเวกปัตติ จะเรียกว่าปวิเวกปัตติไม่ได้.

อย่างที ๕ อันสุดท้าย ไม่มีทุกข์โทมนัสอันอาศัยกุศล หมายความว่า การบำเพ็ญกุศล ในบางกรณีก็ต้องได้รับความลำบาก เพราะว่าการบำเพ็ญกุศล ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำได้โดยยากนั้น บางทีก็ต้องได้รับความลำบาก; ต้องไม่รู้สึกลำบากอย่างนี้ด้วย จึงจะเรียกว่ามีปวิเวกปัตติ.

เป็นอันว่าสิ่งที่เรียกว่าปวิเวกปัตติ คือ **ปัตติที่เกิดมาจากความสังัดทางจิตใจถึงที่สุดนั้น มีอยู่ ๕ ลักษณะด้วยกัน** อย่างนี้. แต่ที่สำคัญที่สุด ก็คือความไม่ยึดมั่นถือมั่น ในเรื่องกาม ในเรื่องกุศล ว่าเป็นสิ่งสูงสุด.

คนธรรมดาก็ยึดมั่นเรื่องกาม คือกามารมณ์ นี่สลัดออกมาไม่ได้. ที่นี้พ้นจากกามารมณ์ ก็มายึดมั่นในกุศล. เมื่อยังยึดมั่นอยู่ในกุศล ก็มีความกลัดกลุ้ม

มีความหนักอกหนักใจ อันเกี่ยวกับกุศล จิตใจยังไม่เกลี้ยงเกลาเป็นปวิเวกปัตติ; จิตใจจะเกลี้ยงเกลาเป็นปวิเวกปัตติได้ ก็เพราะความไม่ยึดมั่นถือมั่น. เพราะฉะนั้น เรื่องมันจึงเป็นว่า ต้องอาศัยความรู้เรื่อง อิทัปปัจจยตา ทำลายความยึดมั่นถือมั่น เหล่านั้นเสีย จิตจึงจะได้พ้นกันเข้ากับปวิเวกปัตติ. นี่เรียกว่าฆราวาสโดยเฉพาะ คืออนาถปิณฑิกกหบทิ พระพุทธเจ้าท่านสอนอย่างนี้.

อย่าเข้าใจว่า พระพุทธเจ้าท่านไม่สอนเรื่องหลุณห์ เรื่องโลกุตตระ กับฆราวาส : ท่านพยายามบอกถึงอย่างนี้ ว่าอย่ายินดีแต่เพียงบำรุงภิกษุสงฆ์ด้วย จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ เกสัช เท่านั้น จงพยายามทำตนให้ถึงปวิเวกปัตติ ในโอกาส อันควร และตามสมควรอยู่เสมอ. มันทำให้อยู่เหนืออำนาจาม เหนืออกุศล เหนือ กุศล. แต่ว่าสิ่งนี้ไม่อาจจะได้มาจากทางอื่น นอกจากความรู้เรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่น คือเรื่อง อิทัปปัจจยตา : **มองเห็นกามเป็นเพียง อิทัปปัจจยตา, มองเห็นบาป เป็นเพียง อิทัปปัจจยตา, มองเห็นบุญเป็นเพียง อิทัปปัจจยตา; จิตใจก็เลยว่าง ไม่มีอะไรบกวน เรียกว่าเป็นจิตใจที่สงบแล้วอย่างทั่วถึง.**

ที่นี้ **เรื่องที่ ๔** ก็มีต่อไปว่า ฆราวาสที่สนใจแต่เรื่องวิบากผลแห่งบุญ เช่นกามสุขเป็นต้น ในความเป็นฆราวาสนั้นก็ดี หรือว่าบุญที่ยิ่งไปกว่านั้นนั้นก็ดี ไม่สนใจในเรื่องการดับเสียซึ่งความยึดมั่นถือมั่นนั้น นับว่ายังไม่ได้รับสิ่งที่ฆราวาส ควรจะได้รับ.

อนาถปิณฑิกกหบทิ เพิ่งมารู้สึกในเรื่องนี้อย่างจริงจังในบั้นปลาย ใน ตอนปลาย คือเรื่องมีว่า เมื่อเจ็บหนักจนจะสิ้นชีวิตอยู่แล้ว พระพุทธองค์ได้ตรัส ให้พระอานนท์และพระสารีบุตร ให้ไปเยี่ยมไข้ของอนาถปิณฑิกกหบทิ ท่านก็

เลยให้โอวาทแก่นาถปิ่นทิกคหบดีที่เจ็บหนักนั้นเป็นใจความว่า “ดูก่อนคหบดี! ในเรื่องการเจ็บไข้นี้ ท่านพึงทำความเข้าใจอย่างนี้ว่า เราจักไม่ยึดมั่นถือมั่น ซึ่งจักขุ, เมื่อไม่ยึดมั่นถือมั่น ก็จักไม่มีวิญญาณอันอาศัยจักขุ; ฯลฯ, จักไม่ยึดมั่นซึ่งรูป ฯลฯ, จักไม่ยึดมั่นถือมั่นซึ่งจักขุวิญญาณ ฯลฯ, ซึ่งจักขุ สัมผัส ฯลฯ, ซึ่งจักขุสัมผัสสขเวทนา ฯลฯ, (อย่างนี้เรื่อยไปจนครบทั้ง ๖ อายตนะ); จักไม่ยึดมั่นซึ่งปฐวีธาตุคือธาตุดิน ฯลฯ, จักไม่ยึดมั่นซึ่งรูปขันธ์ ฯลฯ, จักไม่ยึดมั่นอากาสาณัญจายตนะ ฯลฯ, ไม่ยึดมั่นโลกนี้, ไม่ยึดมั่นโลกอื่น, ฯลฯ; อารมณ์ใดๆที่เราเห็นแล้ว พังแล้ว รู้สึกแล้ว รู้แจ้งแล้ว แสวงหาแล้ว เชื่อแล้ว ด้วยใจ, เราจักไม่ยึดมั่นถือมั่นซึ่งอารมณ์นั้นๆ; แล้ววิญญาณนั้นๆ หนึ่คนนั้นๆ อันอาศัยอารมณ์นั้นๆ ก็จักไม่มีแก่เรา;” ดังนี้. ผู้พระเถระได้เตือนสติอนาถปิ่นทิกคหบดี ในวาระสุดท้ายด้วยเรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่น สูงสุดถึงอย่างนี้.

ครั้นพระสารีบุตรได้กล่าวอย่างนี้แล้ว อนาถปิ่นทิกคหบดี ได้ร้องไห้แล้ว มีน้ำตานองหน้าแล้ว ได้กล่าวแก่พระอานนท์ว่า “ข้าแต่ท่านพระอานนท์! ข้าพเจ้า มิได้อาลัยในชีวิตดอก มิได้มีใจจดจ่อในชีวิตดอก แต่ว่าพระศาสดาเป็นผู้ที่ ข้าพเจ้าเข้าไปนั่งใกล้แล้ว ตลอดเวลานาน ภิกษุทั้งหลายที่เป็นที่ขอบพอกัน ก็มี เป็นอันมาก แต่ว่าธรรมกถาอย่างชนิดนี้ ข้าพเจ้าไม่เคยฟังเลย”; และได้กล่าว ต่อไปว่า “ถ้าอย่างนั้นขอธรรมกถาอย่างชนิดนี้ จงเป็นที่แจ่มแจ้งแก่คฤหัสถ์ ผู้นั่งชาวทั้งหลายเถิด. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ! กุลบุตรผู้มัวติดในดวงตา แต่เล็กน้อย ก็มิอยู่ในโลก เมื่อไม่ได้ฟังธรรมะนี้แล้ว จะเสื่อมจากประโยชน์ เพราะว่าผู้ที่อาจจะรู้ทั่วถึงธรรมนี้ จักมี”; แล้วอนาถปิ่นทิกคหบดี ก็ตาย. ^{๕๘} ^{๕๙} ^{๖๐} ^{๖๑} ^{๖๒} ^{๖๓} ^{๖๔} ^{๖๕} ^{๖๖} ^{๖๗} ^{๖๘} ^{๖๙} ^{๗๐} ^{๗๑} ^{๗๒} ^{๗๓} ^{๗๔} ^{๗๕} ^{๗๖} ^{๗๗} ^{๗๘} ^{๗๙} ^{๘๐} ^{๘๑} ^{๘๒} ^{๘๓} ^{๘๔} ^{๘๕} ^{๘๖} ^{๘๗} ^{๘๘} ^{๘๙} ^{๙๐} ^{๙๑} ^{๙๒} ^{๙๓} ^{๙๔} ^{๙๕} ^{๙๖} ^{๙๗} ^{๙๘} ^{๙๙} ^{๑๐๐} ^{๑๐๑} ^{๑๐๒} ^{๑๐๓} ^{๑๐๔} ^{๑๐๕} ^{๑๐๖} ^{๑๐๗} ^{๑๐๘} ^{๑๐๙} ^{๑๑๐} ^{๑๑๑} ^{๑๑๒} ^{๑๑๓} ^{๑๑๔} ^{๑๑๕} ^{๑๑๖} ^{๑๑๗} ^{๑๑๘} ^{๑๑๙} ^{๑๒๐} ^{๑๒๑} ^{๑๒๒} ^{๑๒๓} ^{๑๒๔} ^{๑๒๕} ^{๑๒๖} ^{๑๒๗} ^{๑๒๘} ^{๑๒๙} ^{๑๓๐} ^{๑๓๑} ^{๑๓๒} ^{๑๓๓} ^{๑๓๔} ^{๑๓๕} ^{๑๓๖} ^{๑๓๗} ^{๑๓๘} ^{๑๓๙} ^{๑๔๐} ^{๑๔๑} ^{๑๔๒} ^{๑๔๓} ^{๑๔๔} ^{๑๔๕} ^{๑๔๖} ^{๑๔๗} ^{๑๔๘} ^{๑๔๙} ^{๑๕๐} ^{๑๕๑} ^{๑๕๒} ^{๑๕๓} ^{๑๕๔} ^{๑๕๕} ^{๑๕๖} ^{๑๕๗} ^{๑๕๘} ^{๑๕๙} ^{๑๖๐} ^{๑๖๑} ^{๑๖๒} ^{๑๖๓} ^{๑๖๔} ^{๑๖๕} ^{๑๖๖} ^{๑๖๗} ^{๑๖๘} ^{๑๖๙} ^{๑๗๐} ^{๑๗๑} ^{๑๗๒} ^{๑๗๓} ^{๑๗๔} ^{๑๗๕} ^{๑๗๖} ^{๑๗๗} ^{๑๗๘} ^{๑๗๙} ^{๑๘๐} ^{๑๘๑} ^{๑๘๒} ^{๑๘๓} ^{๑๘๔} ^{๑๘๕} ^{๑๘๖} ^{๑๘๗} ^{๑๘๘} ^{๑๘๙} ^{๑๙๐} ^{๑๙๑} ^{๑๙๒} ^{๑๙๓} ^{๑๙๔} ^{๑๙๕} ^{๑๙๖} ^{๑๙๗} ^{๑๙๘} ^{๑๙๙} ^{๒๐๐} ^{๒๐๑} ^{๒๐๒} ^{๒๐๓} ^{๒๐๔} ^{๒๐๕} ^{๒๐๖} ^{๒๐๗} ^{๒๐๘} ^{๒๐๙} ^{๒๑๐} ^{๒๑๑} ^{๒๑๒} ^{๒๑๓} ^{๒๑๔} ^{๒๑๕} ^{๒๑๖} ^{๒๑๗} ^{๒๑๘} ^{๒๑๙} ^{๒๒๐} ^{๒๒๑} ^{๒๒๒} ^{๒๒๓} ^{๒๒๔} ^{๒๒๕} ^{๒๒๖} ^{๒๒๗} ^{๒๒๘} ^{๒๒๙} ^{๒๓๐} ^{๒๓๑} ^{๒๓๒} ^{๒๓๓} ^{๒๓๔} ^{๒๓๕} ^{๒๓๖} ^{๒๓๗} ^{๒๓๘} ^{๒๓๙} ^{๒๔๐} ^{๒๔๑} ^{๒๔๒} ^{๒๔๓} ^{๒๔๔} ^{๒๔๕} ^{๒๔๖} ^{๒๔๗} ^{๒๔๘} ^{๒๔๙} ^{๒๕๐} ^{๒๕๑} ^{๒๕๒} ^{๒๕๓} ^{๒๕๔} ^{๒๕๕} ^{๒๕๖} ^{๒๕๗} ^{๒๕๘} ^{๒๕๙} ^{๒๖๐} ^{๒๖๑} ^{๒๖๒} ^{๒๖๓} ^{๒๖๔} ^{๒๖๕} ^{๒๖๖} ^{๒๖๗} ^{๒๖๘} ^{๒๖๙} ^{๒๗๐} ^{๒๗๑} ^{๒๗๒} ^{๒๗๓} ^{๒๗๔} ^{๒๗๕} ^{๒๗๖} ^{๒๗๗} ^{๒๗๘} ^{๒๗๙} ^{๒๘๐} ^{๒๘๑} ^{๒๘๒} ^{๒๘๓} ^{๒๘๔} ^{๒๘๕} ^{๒๘๖} ^{๒๘๗} ^{๒๘๘} ^{๒๘๙} ^{๒๙๐} ^{๒๙๑} ^{๒๙๒} ^{๒๙๓} ^{๒๙๔} ^{๒๙๕} ^{๒๙๖} ^{๒๙๗} ^{๒๙๘} ^{๒๙๙} ^{๓๐๐} ^{๓๐๑} ^{๓๐๒} ^{๓๐๓} ^{๓๐๔} ^{๓๐๕} ^{๓๐๖} ^{๓๐๗} ^{๓๐๘} ^{๓๐๙} ^{๓๑๐} ^{๓๑๑} ^{๓๑๒} ^{๓๑๓} ^{๓๑๔} ^{๓๑๕} ^{๓๑๖} ^{๓๑๗} ^{๓๑๘} ^{๓๑๙} ^{๓๒๐} ^{๓๒๑} ^{๓๒๒} ^{๓๒๓} ^{๓๒๔} ^{๓๒๕} ^{๓๒๖} ^{๓๒๗} ^{๓๒๘} ^{๓๒๙} ^{๓๓๐} ^{๓๓๑} ^{๓๓๒} ^{๓๓๓} ^{๓๓๔} ^{๓๓๕} ^{๓๓๖} ^{๓๓๗} ^{๓๓๘} ^{๓๓๙} ^{๓๔๐} ^{๓๔๑} ^{๓๔๒} ^{๓๔๓} ^{๓๔๔} ^{๓๔๕} ^{๓๔๖} ^{๓๔๗} ^{๓๔๘} ^{๓๔๙} ^{๓๕๐} ^{๓๕๑} ^{๓๕๒} ^{๓๕๓} ^{๓๕๔} ^{๓๕๕} ^{๓๕๖} ^{๓๕๗} ^{๓๕๘} ^{๓๕๙} ^{๓๖๐} ^{๓๖๑} ^{๓๖๒} ^{๓๖๓} ^{๓๖๔} ^{๓๖๕} ^{๓๖๖} ^{๓๖๗} ^{๓๖๘} ^{๓๖๙} ^{๓๗๐} ^{๓๗๑} ^{๓๗๒} ^{๓๗๓} ^{๓๗๔} ^{๓๗๕} ^{๓๗๖} ^{๓๗๗} ^{๓๗๘} ^{๓๗๙} ^{๓๘๐} ^{๓๘๑} ^{๓๘๒} ^{๓๘๓} ^{๓๘๔} ^{๓๘๕} ^{๓๘๖} ^{๓๘๗} ^{๓๘๘} ^{๓๘๙} ^{๓๙๐} ^{๓๙๑} ^{๓๙๒} ^{๓๙๓} ^{๓๙๔} ^{๓๙๕} ^{๓๙๖} ^{๓๙๗} ^{๓๙๘} ^{๓๙๙} ^{๔๐๐} ^{๔๐๑} ^{๔๐๒} ^{๔๐๓} ^{๔๐๔} ^{๔๐๕} ^{๔๐๖} ^{๔๐๗} ^{๔๐๘} ^{๔๐๙} ^{๔๑๐} ^{๔๑๑} ^{๔๑๒} ^{๔๑๓} ^{๔๑๔} ^{๔๑๕} ^{๔๑๖} ^{๔๑๗} ^{๔๑๘} ^{๔๑๙} ^{๔๒๐} ^{๔๒๑} ^{๔๒๒} ^{๔๒๓} ^{๔๒๔} ^{๔๒๕} ^{๔๒๖} ^{๔๒๗} ^{๔๒๘} ^{๔๒๙} ^{๔๓๐} ^{๔๓๑} ^{๔๓๒} ^{๔๓๓} ^{๔๓๔} ^{๔๓๕} ^{๔๓๖} ^{๔๓๗} ^{๔๓๘} ^{๔๓๙} ^{๔๔๐} ^{๔๔๑} ^{๔๔๒} ^{๔๔๓} ^{๔๔๔} ^{๔๔๕} ^{๔๔๖} ^{๔๔๗} ^{๔๔๘} ^{๔๔๙} ^{๔๕๐} ^{๔๕๑} ^{๔๕๒} ^{๔๕๓} ^{๔๕๔} ^{๔๕๕} ^{๔๕๖} ^{๔๕๗} ^{๔๕๘} ^{๔๕๙} ^{๔๖๐} ^{๔๖๑} ^{๔๖๒} ^{๔๖๓} ^{๔๖๔} ^{๔๖๕} ^{๔๖๖} ^{๔๖๗} ^{๔๖๘} ^{๔๖๙} ^{๔๗๐} ^{๔๗๑} ^{๔๗๒} ^{๔๗๓} ^{๔๗๔} ^{๔๗๕} ^{๔๗๖} ^{๔๗๗} ^{๔๗๘} ^{๔๗๙} ^{๔๘๐} ^{๔๘๑} ^{๔๘๒} ^{๔๘๓} ^{๔๘๔} ^{๔๘๕} ^{๔๘๖} ^{๔๘๗} ^{๔๘๘} ^{๔๘๙} ^{๔๙๐} ^{๔๙๑} ^{๔๙๒} ^{๔๙๓} ^{๔๙๔} ^{๔๙๕} ^{๔๙๖} ^{๔๙๗} ^{๔๙๘} ^{๔๙๙} ^{๕๐๐} ^{๕๐๑} ^{๕๐๒} ^{๕๐๓} ^{๕๐๔} ^{๕๐๕} ^{๕๐๖} ^{๕๐๗} ^{๕๐๘} ^{๕๐๙} ^{๕๑๐} ^{๕๑๑} ^{๕๑๒} ^{๕๑๓} ^{๕๑๔} ^{๕๑๕} ^{๕๑๖} ^{๕๑๗} ^{๕๑๘} ^{๕๑๙} ^{๕๒๐} ^{๕๒๑} ^{๕๒๒} ^{๕๒๓} ^{๕๒๔} ^{๕๒๕} ^{๕๒๖} ^{๕๒๗} ^{๕๒๘} ^{๕๒๙} ^{๕๓๐} ^{๕๓๑} ^{๕๓๒} ^{๕๓๓} ^{๕๓๔} ^{๕๓๕} ^{๕๓๖} ^{๕๓๗} ^{๕๓๘} ^{๕๓๙} ^{๕๔๐} ^{๕๔๑} ^{๕๔๒} ^{๕๔๓} ^{๕๔๔} ^{๕๔๕} ^{๕๔๖} ^{๕๔๗} ^{๕๔๘} ^{๕๔๙} ^{๕๕๐} ^{๕๕๑} ^{๕๕๒} ^{๕๕๓} ^{๕๕๔} ^{๕๕๕} ^{๕๕๖} ^{๕๕๗} ^{๕๕๘} ^{๕๕๙} ^{๕๖๐} ^{๕๖๑} ^{๕๖๒} ^{๕๖๓} ^{๕๖๔} ^{๕๖๕} ^{๕๖๖} ^{๕๖๗} ^{๕๖๘} ^{๕๖๙} ^{๕๗๐} ^{๕๗๑} ^{๕๗๒} ^{๕๗๓} ^{๕๗๔} ^{๕๗๕} ^{๕๗๖} ^{๕๗๗} ^{๕๗๘} ^{๕๗๙} ^{๕๘๐} ^{๕๘๑} ^{๕๘๒} ^{๕๘๓} ^{๕๘๔} ^{๕๘๕} ^{๕๘๖} ^{๕๘๗} ^{๕๘๘} ^{๕๘๙} ^{๕๙๐} ^{๕๙๑} ^{๕๙๒} ^{๕๙๓} ^{๕๙๔} ^{๕๙๕} ^{๕๙๖} ^{๕๙๗} ^{๕๙๘} ^{๕๙๙} ^{๖๐๐} ^{๖๐๑} ^{๖๐๒} ^{๖๐๓} ^{๖๐๔} ^{๖๐๕} ^{๖๐๖} ^{๖๐๗} ^{๖๐๘} ^{๖๐๙} ^{๖๑๐} ^{๖๑๑} ^{๖๑๒} ^{๖๑๓} ^{๖๑๔} ^{๖๑๕} ^{๖๑๖} ^{๖๑๗} ^{๖๑๘} ^{๖๑๙} ^{๖๒๐} ^{๖๒๑} ^{๖๒๒} ^{๖๒๓} ^{๖๒๔} ^{๖๒๕} ^{๖๒๖} ^{๖๒๗} ^{๖๒๘} ^{๖๒๙} ^{๖๓๐} ^{๖๓๑} ^{๖๓๒} ^{๖๓๓} ^{๖๓๔} ^{๖๓๕} ^{๖๓๖} ^{๖๓๗} ^{๖๓๘} ^{๖๓๙} ^{๖๔๐} ^{๖๔๑} ^{๖๔๒} ^{๖๔๓} ^{๖๔๔} ^{๖๔๕} ^{๖๔๖} ^{๖๔๗} ^{๖๔๘} ^{๖๔๙} ^{๖๕๐} ^{๖๕๑} ^{๖๕๒} ^{๖๕๓} ^{๖๕๔} ^{๖๕๕} ^{๖๕๖} ^{๖๕๗} ^{๖๕๘} ^{๖๕๙} ^{๖๖๐} ^{๖๖๑} ^{๖๖๒} ^{๖๖๓} ^{๖๖๔} ^{๖๖๕} ^{๖๖๖} ^{๖๖๗} ^{๖๖๘} ^{๖๖๙} ^{๖๗๐} ^{๖๗๑} ^{๖๗๒} ^{๖๗๓} ^{๖๗๔} ^{๖๗๕} ^{๖๗๖} ^{๖๗๗} ^{๖๗๘} ^{๖๗๙} ^{๖๘๐} ^{๖๘๑} ^{๖๘๒} ^{๖๘๓} ^{๖๘๔} ^{๖๘๕} ^{๖๘๖} ^{๖๘๗} ^{๖๘๘} ^{๖๘๙} ^{๖๙๐} ^{๖๙๑} ^{๖๙๒} ^{๖๙๓} ^{๖๙๔} ^{๖๙๕} ^{๖๙๖} ^{๖๙๗} ^{๖๙๘} ^{๖๙๙} ^{๗๐๐} ^{๗๐๑} ^{๗๐๒} ^{๗๐๓} ^{๗๐๔} ^{๗๐๕} ^{๗๐๖} ^{๗๐๗} ^{๗๐๘} ^{๗๐๙} ^{๗๑๐} ^{๗๑๑} ^{๗๑๒} ^{๗๑๓} ^{๗๑๔} ^{๗๑๕} ^{๗๑๖} ^{๗๑๗} ^{๗๑๘} ^{๗๑๙} ^{๗๒๐} ^{๗๒๑} ^{๗๒๒} ^{๗๒๓} ^{๗๒๔} ^{๗๒๕} ^{๗๒๖} ^{๗๒๗} ^{๗๒๘} ^{๗๒๙} ^{๗๓๐} ^{๗๓๑} ^{๗๓๒} ^{๗๓๓} ^{๗๓๔} ^{๗๓๕} ^{๗๓๖} ^{๗๓๗} ^{๗๓๘} ^{๗๓๙} ^{๗๔๐} ^{๗๔๑} ^{๗๔๒} ^{๗๔๓} ^{๗๔๔} ^{๗๔๕} ^{๗๔๖} ^{๗๔๗} ^{๗๔๘} ^{๗๔๙} ^{๗๕๐} ^{๗๕๑} ^{๗๕๒} ^{๗๕๓} ^{๗๕๔} ^{๗๕๕} ^{๗๕๖} ^{๗๕๗} ^{๗๕๘} ^{๗๕๙} ^{๗๖๐} ^{๗๖๑} ^{๗๖๒} ^{๗๖๓} ^{๗๖๔} ^{๗๖๕} ^{๗๖๖} ^{๗๖๗} ^{๗๖๘} ^{๗๖๙} ^{๗๗๐} ^{๗๗๑} ^{๗๗๒} ^{๗๗๓} ^{๗๗๔} ^{๗๗๕} ^{๗๗๖} ^{๗๗๗} ^{๗๗๘} ^{๗๗๙} ^{๗๘๐} ^{๗๘๑} ^{๗๘๒} ^{๗๘๓} ^{๗๘๔} ^{๗๘๕} ^{๗๘๖} ^{๗๘๗} ^{๗๘๘} ^{๗๘๙} ^{๗๙๐} ^{๗๙๑} ^{๗๙๒} ^{๗๙๓} ^{๗๙๔} ^{๗๙๕} ^{๗๙๖} ^{๗๙๗} ^{๗๙๘} ^{๗๙๙} ^{๘๐๐} ^{๘๐๑} ^{๘๐๒} ^{๘๐๓} ^{๘๐๔} ^{๘๐๕} ^{๘๐๖} ^{๘๐๗} ^{๘๐๘} ^{๘๐๙} ^{๘๑๐} ^{๘๑๑} ^{๘๑๒} ^{๘๑๓} ^{๘๑๔} ^{๘๑๕} ^{๘๑๖} ^{๘๑๗} ^{๘๑๘} ^{๘๑๙} ^{๘๒๐} ^{๘๒๑} ^{๘๒๒} ^{๘๒๓} ^{๘๒๔} ^{๘๒๕} ^{๘๒๖} ^{๘๒๗} ^{๘๒๘} ^{๘๒๙} ^{๘๓๐} ^{๘๓๑} ^{๘๓๒} ^{๘๓๓} ^{๘๓๔} ^{๘๓๕} ^{๘๓๖} ^{๘๓๗} ^{๘๓๘} ^{๘๓๙} ^{๘๔๐} ^{๘๔๑} ^{๘๔๒} ^{๘๔๓} ^{๘๔๔} ^{๘๔๕} ^{๘๔๖} ^{๘๔๗} ^{๘๔๘} ^{๘๔๙} ^{๘๕๐} ^{๘๕๑} ^{๘๕๒} ^{๘๕๓} ^{๘๕๔} ^{๘๕๕} ^{๘๕๖} ^{๘๕๗} ^{๘๕๘} ^{๘๕๙} ^{๘๖๐} ^{๘๖๑} ^{๘๖๒} ^{๘๖๓} ^{๘๖๔} ^{๘๖๕} ^{๘๖๖} ^{๘๖๗} ^{๘๖๘} ^{๘๖๙} ^{๘๗๐} ^{๘๗๑} ^{๘๗๒} ^{๘๗๓} ^{๘๗๔} ^{๘๗๕} ^{๘๗๖} ^{๘๗๗} ^{๘๗๘} ^{๘๗๙} ^{๘๘๐} ^{๘๘๑} ^{๘๘๒} ^{๘๘๓} ^{๘๘๔} ^{๘๘๕} ^{๘๘๖} ^{๘๘๗} ^{๘๘๘} ^{๘๘๙} ^{๘๙๐} ^{๘๙๑} ^{๘๙๒} ^{๘๙๓} ^{๘๙๔} ^{๘๙๕} ^{๘๙๖} ^{๘๙๗} ^{๘๙๘} ^{๘๙๙} ^{๙๐๐} ^{๙๐๑} ^{๙๐๒} ^{๙๐๓} ^{๙๐๔} ^{๙๐๕} ^{๙๐๖} ^{๙๐๗} ^{๙๐๘} ^{๙๐๙} ^{๙๑๐} ^{๙๑๑} ^{๙๑๒} ^{๙๑๓} ^{๙๑๔} ^{๙๑๕} ^{๙๑๖} ^{๙๑๗} ^{๙๑๘} ^{๙๑๙} ^{๙๒๐} ^{๙๒๑} ^{๙๒๒} ^{๙๒๓} ^{๙๒๔} ^{๙๒๕} ^{๙๒๖} ^{๙๒๗} ^{๙๒๘} ^{๙๒๙} ^{๙๓๐} ^{๙๓๑} ^{๙๓๒} ^{๙๓๓} ^{๙๓๔} ^{๙๓๕} ^{๙๓๖} ^{๙๓๗} ^{๙๓๘} ^{๙๓๙} ^{๙๔๐} ^{๙๔๑} ^{๙๔๒} ^{๙๔๓} ^{๙๔๔} ^{๙๔๕} ^{๙๔๖} ^{๙๔๗} ^{๙๔๘} ^{๙๔๙} ^{๙๕๐} ^{๙๕๑} ^{๙๕๒} ^{๙๕๓} ^{๙๕๔} ^{๙๕๕} ^{๙๕๖} ^{๙๕๗} ^{๙๕๘} ^{๙๕๙} ^{๙๖๐} ^{๙๖๑} ^{๙๖๒} ^{๙๖๓} ^{๙๖๔} ^{๙๖๕} ^{๙๖๖} ^{๙๖๗} ^{๙๖๘} ^{๙๖๙} ^{๙๗๐} ^{๙๗๑} ^{๙๗๒} ^{๙๗๓} ^{๙๗๔} ^{๙๗๕} ^{๙๗๖} ^{๙๗๗} ^{๙๗๘} ^{๙๗๙} ^{๙๘๐} ^{๙๘๑} ^{๙๘๒} ^{๙๘๓} ^{๙๘๔} ^{๙๘๕} ^{๙๘๖} ^{๙๘๗} ^{๙๘๘} ^{๙๘๙} ^{๙๙๐} ^{๙๙๑} ^{๙๙๒} ^{๙๙๓} ^{๙๙๔} ^{๙๙๕} ^{๙๙๖} ^{๙๙๗} ^{๙๙๘} ^{๙๙๙} ^{๑๐๐๐}

ขอให้ลองคิดว่า กหบดีผู้หนึ่งให้เสียใจถึงที่สุด เพราะว่าเพิ่งจะมาได้ฟังเรื่องนี้ ไกลจะตายอยู่รอมร่อแล้ว ทำไมไม่ได้ฟังมาก่อนหน้านี้ ก็จะได้มีเวลาเข้าใจธรรมะนี้ ได้รับผลสูงสุดจากธรรมะนี้ เป็นเวลายาวนาน. พระอานนท์ได้อธิบายข้อนี้ว่า เป็นของเล็ก ไม่ควรนำมาแสดงแก่ภรรวาส; เรื่องมันก็ชั่วช้วนั่นหมด.

อนาถปิณฑิกกหบดีคิดว่า พระเถระที่คุ้นเคยกันก็มีเป็นอันมาก ทำไมไม่พูดเรื่องนี้ เข้าไปนั่งใกล้พระพุทธเจ้าก็นานนักหนาแล้ว ทำไมไม่ได้ยินเรื่องนี้? แต่สูตรที่แล้วมาเมื่อตะกี้นี้ แสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าท่านได้ตักเตือนกหบดีว่าอย่าพอใจแต่เพียงว่า ได้บำรุงพระภิกษุสงฆ์ด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ ฯลฯ ให้พยายามเข้าถึงปวิเวกปัตติ ตามสมควรแก่เวลาอยู่เสมอ. นี่ก็แสดงว่าพระพุทธเจ้าได้เคยทรงตักเตือนในข้อนี้.

แต่เรื่องปวิเวกปัตติ นั้น มันคงจะยากเกินไปสำหรับอนาถปิณฑิกกหบดีที่จะเข้าใจคำว่า จะไม่มีทุกข์โทมนัส อันเกิดจากกุศลทั้งหลาย; คงจะเข้าใจว่า ขึ้นชื่อว่ากุศลแล้ว ก็จะไม่มีความทุกข์โทมนัส; นั่นแหละเป็น เรื่องละเอียดลึกซึ้งของ อิทปปัจจยตา.

กุศลหรืออกุศลก็ตามใจ สุขเวทนาหรือทุกข์เวทนาก็ตามใจ ถ้าใครมีความยึดมั่นถือมั่นแล้ว ย่อมเป็นทุกข์. พระพุทธเจ้าท่านตรัสล่วงหน้าว่า ให้ไปสนใจปวิเวกปัตติกันเสียบ้าง. ข้อนี้อนาถปิณฑิกกหบดีเสียใจว่าขาดทุน เป็นเวลานานไม่ได้ยินได้ฟังเรื่องหนึ่งที่นั่งใกล้พระพุทธเจ้า พระเถระที่ขอบพอกันก็มีเป็นอันมาก ทำไมไม่พูดเรื่องนี้? นี่ภรรวาสทั้งหลายลองคิดว่า เรากำลังจะช้ำรอยกับเรื่องนี้บ้างหรืออย่างไร?

ถ้าผู้ใดต้องการจะเข้าถึงปวิเวกปัตติ ก็ต้องสนใจเรื่อง อิทปปัจจยตา; หมายความว่าถ้าต้องการจะอยู่เหนือการบีบคั้นของกาม ของอกุศล ของกุศลแล้ว ต้อง

ใช้อาวุธคือ อิทัปปัจจยตา เท่านั้นเอง. การที่จะไม่ยึดมั่นในสิ่งใด ๆ อย่างที่ออกชื่อมาแล้ว : ไม่ยึดมั่นในอายตนะ ไม่ยึดมั่นในปฐวีธาตุ ฯลฯ ในรูปขันธ์ ฯลฯ ในอากาสนัญจายตนะ ฯลฯ ไม่ยึดมั่นในโลกนี้ ไม่ยึดมั่นในโลกอื่น อะไรทำนองนี้แล้ว ต้องใช้อิทัปปัจจยตา คือความรู้ที่ทำให้มองเห็นว่า สิ่งเหล่านั้นทั้งหมด เป็นเรื่องลมๆแล้งๆ; เป็นแต่สักว่า : เมื่อมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนั้นก็เกิดขึ้น เท่านั้นเอง หาสาระอะไรที่แน่นอนหนาไปกว่านั้น ไม่ได้ นี่เป็นเรื่องที่จะต้องคิดดู สำหรับฆราวาสที่มีความมุ่งหมายที่จะได้สิ่งที่ดีที่สุดในฆราวาสควรจะได้รับ.

ที่นี่ **เรื่องที่ ๕** ที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ตรงๆ อาตมาเอามาอ่านให้ฟัง เพื่อว่าใครๆอย่าได้ไปโทษพระพุทธเจ้า ว่าไม่ทรงสอนเรื่องนี้ นี่ก็ได้แก่เรื่อง **สุญญตา** ที่เรากำลังศึกษากันอยู่ โดยไม่เข้าใจ.

สูตรที่ว่าด้วยเรื่องสุญญตานี้ มีเป็นอันมาก และที่สำคัญที่สุด ก็คือในธัมมทินนสูตร มหาวารวรรค สังยุตตนิกาย เล่ม ๑๔ หน้า ๕๑๒ มีกล่าวถึงว่า:-

พวกฆราวาสหมู่ใหญ่ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า มีอุบาสก ชื่อธัมมทินนะ เป็นหัวหน้า แล้วได้ขอร้องให้พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนเรื่องที่มีประโยชน์ที่สุด.

มีบาลีว่า : โอวทตฺต ใน ภนฺเต ภควา อนฺตาสตฺต ใน ภนฺเต ภควา, ยํ อมฺหากํ อสฺส ทิฆรคฺคํ หิตาย สุขายาทิ; ความว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! ขอพระผู้มีพระภาคช่วยสอนเรื่องที่เป็นประโยชน์เกื้อกูล เป็นความสຸบคฺลອคกาลนํ แก่ข้าพระองค์ทั้งหลายเถิด”. พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า “เยเต สຸตฺตณฺตา ตถาคคฺคภาສิตา คมฺภีรํ คมฺภีรตฺถา โลกุตฺตรา สຸญฺญตປປຸສິຍຸຕູຕາ เต กาลេน กาลํ อຸປສມປຸນຸນ ວິຫຣິສຸສາມາຕີ” มีใจความว่า “ดูก่อนธัมมทินนะ!

ท่านจงทำความเข้าใจกับสิกขาอย่างนี้ว่า สุตตันตะทั้งหลายเหล่าใดที่ติดาคค
ได้ภษิตไว้ เป็นของเล็ก มีวรรดเล็ก เนื้อโลก ประกอบด้วยสุญญตานัน; เรา
จักเข้าถึงซึ่งธรรมนั้น แล้วแลอยู่ ตลอดกาลโดยกาล”.

นี้จะพูดว่าพระพุทธเจ้าไม่สอนเรื่องสูงสุด เรื่องสุญญตา เรื่องเนื้อโลก
แก่ฆราวาสนั้น ไม่ได้ อย่างในสูตรนี้เป็นตัวอย่าง และยังมีในสูตรอื่นอีกมาก รวม
ทั้งสูตรที่ได้กล่าวแก่นาถปิณฑิกคหบดี เมื่อตะกั้น. นั้นมีใจความว่า พระพุทธองค์
ทรงถือว่า เรื่องสุญญตาสูงสุดนั้นเหมาะสมแก่ฆราวาส.

ที่นี้ อุบาสกชุกนี้ ก็บอกว่ามันยากไป เห็นจะปฏิบัติไม่ไหว พระพุทธเจ้า
ก็ตรัส โสตาปัตติยังคะ ให้แทน; คือให้มีสัทธานันคงในพระพุทธ สัทธานันคง
ในพระธรรม สัทธานันคงในพระสงฆ์ แล้วก็มีศีลที่บริสุทธิ์ ไม่ติเตียนตัวเองได้
รวม ๔ อย่างนี้. อุบาสกชุกนี้ก็กราบทูลว่า นี่ก็ปฏิบัติอยู่แล้ว. เอาซี! พอพระองค์
ทรงแนะให้ว่า ถ้าไม่เอาเรื่องสุญญตาก็ต้องปฏิบัติธรรมะข้อนี้ เขาก็กราบทูลว่า นี่ก็
ปฏิบัติอยู่แล้ว; ก็แปลว่ามันไม่มีทางหลีกเลี่ยงอื่น นอกจากจะเลื่อนขึ้นไปยังสุญญตา.

เรื่องสุญญตานัน ความหมายมันก็คือ จะไม่ให้ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด
ให้เห็นสิ่งทั้งปวงโดยความเป็นของว่างจากภาวะที่ควรยึดมั่นถือมั่น.

จะพิจารณาอย่างไรจึงจะเห็นสุญญตา? มันก็ต้องพิจารณา อิทัป-
ปัจจยตา ถึงขนาดที่ว่า : เมื่อมีสิ่งนี้ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ ก็เกิดขึ้น. ถ้ารู้อยู่
อย่างนี้ ก็คือเห็นสุญญตา; ไม่เห็นส่วนใดที่เป็นตัวตนหรือของตน.

ดังนั้น ขอให้ถือว่า มันเป็นเรื่องจำเป็นแก่ฆราวาส หรือแก่คฤหัสถ์
พระพุทธองค์จึงได้ตรัสอย่างนี้ ว่าเรื่องที่เป็นประโยชน์แก่กุลเก่านั้นทั้งหลาย ตลอด

กาลนานนั้น มันคือเรื่องสุญญตา. ที่นี้ เขาก็ว่าปฏิบัติอยู่แล้ว มันก็ไม่ต้องทำอะไร นอกจากจะต้องสนใจเรื่อง อิทัปปัจจยตา ต่อๆ ไปเท่านั้นเอง เพราะมันไม่มีอะไรที่จะถอยหลังลงมาได้อีกแล้ว.

ที่นี้ สำหรับเรื่อง *โสตาปัตตียังคะ* ที่พระพุทธเจ้าทรงมีไว้สำหรับต่อรองแก่คนที่ยังไม่รับสุญญตานั้น มันก็ยังเนื่องกับ อิทัปปัจจยตา. นี่ฟังดูให้ตี ตีเดียวจะไม่เข้าใจ ว่าเรื่องสุญญตามันเนื่องอยู่กับ อิทัปปัจจยตา : **ต้องเห็น อิทัปปัจจยตา จึงจะเห็นสุญญตา.** ที่นี้ไม่เอาสุญญตาแต่จะเอาโสตาปัตตียังคะ *พอมายังโสตาปัตตียังคะ มันก็เนื่องกันอยู่กับ อิทัปปัจจยตาอีก* ตีเดียวก็จะเห็นได้ต่อไปในสูตรที่เกี่ยวกับเรื่องนี้.

สูตรที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ ก็เป็นสูตรที่ตรัสกับอนาถปิณฑิกคหบดี คราวหนึ่งอีกตามเคย คือพระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสแก่อนาถปิณฑิกคหบดี เป็นธรรมะที่เกี่ยวข้องกัน ๓ ข้อ ขอให้ฟังให้ตีสักหน่อยว่า : “*ยโต โข คหบดี* –ตุก่อนคหบดี! ในกาลใด, *อริยสาวกสฺส ปญฺญ ภายานิ เวรานิ วูปสณฺทานิ โทหนฺติ* –เวรภัยทั้ง ๕ ประการ เป็นสิ่งที่สงบระงับแล้ว แก่อริยสาวก, *จตุหิ โสตาปัตตียังคะหิ สมมฺมกโต โหติ* –และอริยสาวกนั้น ก็จะเป็นผู้ประกอบพร้อมแล้วด้วยโสตาปัตตียังคะทั้ง ๔ นั้นด้วย, *อริโย จสฺส ฉาโย ปญฺญาเย สุกฺกฺโข โหติ สุปฺปวิทุโร* –และภุมมธรรมอันเป็นอริยะ ก็จะเป็นสิ่งที่อริยสาวกนั้นเห็นดีแล้ว ทางตลอดแล้วด้วย”.

หมายความว่าพระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า : ๓ อย่างนี้ แยกกันไม่ได้ : ถ้าเขาพ้นจากภัยทั้ง ๕ แล้ว ก็ประกอบพร้อมด้วยโสตาปัตตียังคะ แล้วเขาจะต้องทางตลอดซึ่งอริยธรรม.

เมื่อกล่าวถึง อริยญายธรรม คืออะไร? พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า :
 “อิธ คหปติ อริยสาวโก - คุณอนคหบดี! อริยสาวก ในธรรมวินัยนี้, ปฏิจฺจุสมฺปา-
 ปาทยฺเวย สาธุโก โยนิโส มนสิโกโรติ - ย่อมกระทำในใจ โดยแยบคายด้วยดี
 ซึ่งปฏิจฺจุสมฺปาพาทนั้นเทียว : อติ อิมสฺมี สติ อิทํ โหติ - เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้
 ย่อมมี, อิมสฺสุปฺปาทา อิทํ อุปฺปชฺชติ - เมื่อสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้ย่อมเกิดขึ้น, อิมสฺมิ
 อสฺติ อิทํ น โหติ - เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ย่อมไม่มี, อิมสฺส นิโรธา อิทํ นิรุชฺชติ
 - เมื่อสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้ก็ย่อมดับ, ยทิทํ - นั่นคืออะไรเล่า? อวิชชาปจฺจยา สงฺขารรา
 - นั่นคือสังขารทั้งหลาย ย่อมมี เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย, สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ
 - วิญญาณย่อมมี เพราะสังขารเป็นปัจจัย ฯลฯ” เหล่านี้จนตลอดปฏิจฺจุสมฺปาบาท; แล้ว
 ก็สรุปความว่า “อยมสฺส อริโย ภาโย ปญฺญาโย สุทฺธิโร โหติ สุปฏิวิฑฺโธ - คุณอน
 คหบดี! นี่แหละ คืออริยญายธรรม อันอริยสาวกนั้นเห็นดีแล้ว แหงตลอดด้วยดีแล้ว”.

ใจความสำคัญมันอยู่ที่ว่า แท่งตลอดซึ่งอริยญายธรรม. **ญายธรรม**
แปลว่าธรรมเครื่องไป. ไปไหน ? คือไปจากทุกข์. ขรราวาสก็ต้องไป ไม่ใช่
 ไปแต่พระ. ขรราวาสคนไหนเล่ามันอยากตกนรก ? ก็คงจะไม่มีใครต้องการ !

นี้สูตรอย่างนี้ มีอยู่ ๒ - ๓ แห่ง เนื้อความเหมือนกันหมด แสดงว่า
 ต้องไปพร้อมกับการเว้นจากเวรภัยทั้ง ๕ คือเวรภัยที่เกิดจากปณาศิบาท, อทินนาทาน,
 กาเมสุมิฉาจาร, มุสาวาท, สุราเมรัย. นี่เวรภัยทั้งหลาย ที่เกิดจากสิ่งทั้ง ๕ นี้
 ต้องไม่มี, แล้วก็มีเชื่อมั่น, ใช้คำว่าเชื่อมั่น, เต็มจะเป็นยักคือ ต้องมีความ
 เชื่อมั่นที่ถูกต้องแน่นแฟ้น ในพระพุทฺธ ในพระธรรม ในพระสงฆ์, แล้วก็มีศีล
 ที่ติเตียนตัวเองไม่ได้, แล้วก็แท่งตลอดซึ่งอริยญายธรรม; ถ้ามันขาดอยู่อย่างใด
 อย่างหนึ่ง มันไม่ครบที่จะเป็นพระโสดาบัน ในลักษณะอย่างนี้.

ที่นี้เรื่องสำคัญมันก็อยู่ที่อริยญายธรรม คือรู้ อิทัปปัจจยตา ที่ว่า :
 เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ก็มี เมื่อสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้ก็เกิด; เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี เมื่อ
 สิ่งนี้ดับ สิ่งนี้ก็ดับ. นี่คือหัวใจของ อิทัปปัจจยตา เพราะว่าเมื่อรู้ได้เห็นอย่างนี้
 มันไปทำปณาศิบาทไม่ได้ อทินนาทานไม่ได้ กาเมสุมิฉาจารก็ไม่ได้ ฯลฯ; แล้วเมื่อ
 รู้อย่างนี้ มันยังมีศรัทธาแน่นแฟ้น ไม่หวั่นไหว ในพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์;
 ผู้ใดรู้อย่างนี้ ผู้ใดปฏิบัติอย่างนี้ ผู้ใดรับผลอย่างนี้. นี่เรียกว่ามันยังมีศรัทธา
 แน่นแฟ้น; ศีลจึงเป็นสิ่งที่บริสุทธิ์เป็นที่พอใจของพระอริยเจ้า ติเตียนตนเองก็ไม่ได้.
 นี่คือ **อานิสงส์ของ อิทัปปัจจยตา.**

ฟังก์ให้ตีๆ ขรราวาสจะต้องเว้นจากโทษของเวรภัยทั้ง ๕ ประกอบด้วย
 องค์แห่งความเป็นพระโสดาบัน. ทั้งนี้เนื่องอยู่กับการรู้เรื่องอริยญายธรรม คือ
 ปฏิจัสมุปบาท หรือคือ อิทัปปัจจยตา ดังที่กล่าวมาแล้ว.

นี้ขอให้ถือว่า ถ้าเป็นมรรวาสที่ดี เป็นอริยสาวกที่ดี ในพุทธศาสนา ต้องมีความปรารถนาอย่างนี้ คือเพื่อให้ถึงความพ้นที่รับประกันได้ว่านรกสิ้นแล้ว อบายสิ้นแล้ว วัฏฏะสิ้นแล้ว อะไรในทำนองนี้ ด้วยอำนาจของ อิทัปปัจจยตา นี้เรียกว่า จะมองกันไปในทางไหน มันก็ไม่พ้นไปจากเรื่อง อิทัปปัจจยตา สำหรับ มรรวาสผู้ต้องการที่จะเป็นมรรวาสพุทธบริษัทสมบูรณ์แบบ. สูตรที่ยกมาให้ฟังนี้เป็น **สูตรที่ตรัสเพื่อ มรรวาสโดยตรง** ทั้งนั้น.

ใน **เรื่องที่ ๖** คือพระพุทธานุภาพอื่น ๆ ต่อไปอีก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ที่เกี่ยวกับ อิทัปปัจจยตา คือความรู้เรื่องนี้ที่ทำให้เห็นว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่ควร ยึดมั่นถือมั่น อย่าลืมนึกว่า เราต้องการความไม่ยึดมั่นถือมั่น **อิทัปปัจจยตา** **ช่วยให้เห็นความจริง จนไม่ยึดมั่นถือมั่น** แล้วสรุปเป็นหัวใจของพุทธศาสนา.

บทสำคัญที่ว่า : **สพเพ ธมมา นาลิ อภินเวสยา** นี้ เราตีความว่าเป็นหัวใจของพุทธศาสนา ขยายออกเป็นอะไรก็ได้ ว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น; แล้วมันก็ไม่เกิดโลก ไม่เกิดโคจร ไม่เกิดหลง ไม่ทำบาป ไม่ทำอกุศล ไม่ยึดมั่นในกุศล เพราะมันไม่ควรยึดมั่นถือมั่น.

การที่จะมองเห็นว่า สิ่งทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่นนั้น มันไม่มี **แว่นอันอื่นมาส่อง** นอกจากแว่นคืออิทัปปัจจยตา; ให้คุ้นเคยอยู่กับ อิทัปปัจจยตา ก็จะเห็นอยู่เสมอว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่น.

ครั้งหนึ่ง มีภิกษุองค์หนึ่ง มาทูลถามพระพุทธเจ้าว่า **รู้อะไร ที่รู้แล้ว** **จะละอวิชชาเสียได้ และทำวิชชาให้เกิดได้** ? ภิกษุนั้นมาทูลถามพระพุทธเจ้าอย่างนี้. พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า : **“อิธ ภิกขุ ภิกขุโน สุตํ โทติ สพเพ ธมมา นาลิ อภินเวสยาติ** - **ดูก่อนภิกษุ ! สุตะ** (คือสิ่งสลับหรือศึกษาเล่าเรียน

เรียกว่าสุตะ) ของภิกษุในธรรมวินัยนี้มีอยู่ว่า : สพเพ ธมฺมา นาลิ อภินเว-
 สาย - ธรรมทั้งหลายทั้งปวง อันใครๆ ไม่ควรรีไต่ถามมัน ; เอวฺวเจติ
 ภิกฺขุโน สุตํ โหติ สพเพ ธมฺมา นาลิ อภินเวสยาติ - ตุก่อนภิกษุ! ถ้าว่าสุตะ
 ของภิกษุในธรรมวินัยนี้มีอยู่ว่า ธรรมทั้งหลายทั้งปวง ไม่ควรรีไต่ถามมัน แล้วไซ้;
 โส สพฺพํ ธมฺมํ อภิขานาติ - ภิกษุนั้น เชื่อว่าย่อมรู้เฉพาะซึ่งธรรมทั้งปวง;
 สพฺพํ ธมฺมํ อภิณฺเวย สพฺพํ ธมฺมํ ปริขานาติ - เพราะรู้เฉพาะซึ่งธรรมทั้งปวง
 ภิกษุนั้นย่อมรู้รอบ รอบรู้ซึ่งธรรมทั้งปวง; สพฺพํ ธมฺมํ ปริณฺเวย สพฺพนิมิตฺตานิ
 อณฺเวยโต ปสฺสติ - เพราะรอบรู้ รู้รอบซึ่งธรรมทั้งปวง เธอเห็น ย่อมเห็นนิमित
 ทั้งหลายทั้งปวง โดยความเป็นประการอื่น”.

ตรงนี้จะไม่เข้าใจคำว่า “ความเป็นโดยประการอื่น” ฉะนั้น ต้องอธิบาย.
 พระพุทธเจ้าตรัสว่า เมื่อการศึกษาเล่าเรียน สดับตรับฟัง มันมีอยู่ ว่าสิ่งทั้งหลาย
 ทั้งปวง ไม่ควรรีไต่ถามมันแล้ว ผู้นั้นจะรู้ยิ่งหรือรู้เฉพาะเจาะจงซึ่งธรรมทั้งปวง;
 เพราะรู้เฉพาะเจาะจงซึ่งธรรมทั้งปวงแล้ว จะรอบรู้ซึ่งธรรมทั้งปวง; เพราะรอบรู้
 ซึ่งธรรมทั้งปวง เขาจะเห็นสิ่งทั้งหลายทั้งปวง “โดยประการอื่น”.

คำว่า โดยประการอื่น นี้ คือ ประการอื่นจากที่คนทั่วไปเขาเห็น;
 จึงใช้คำว่า “อื่น” เฉยๆ อณฺเวยโต - โดยประการอื่น; คนทั้งโลกเขาเห็นโดย
 ประการนี้ แต่คนนี้จะเห็นโดยประการอื่น ซึ่งตรงกันข้าม.

คนทั้งโลกที่เป็นปุถุชน ย่อมเห็นตามสายตา รู้สึกคิดนึกของปุถุชน แต่
 คนๆ นี้จะเห็นโดยประการอื่น : จกฺขุ อณฺเวยโต ปสฺสติ - เห็นจักขุโดยประการอื่น
 ผิดไปจากที่คนอื่นเขาเห็นกัน; รูเป อณฺเวยโต ปสฺสติ - ย่อมเห็นซึ่งรูปทั้งหลาย
 โดยความเป็นประการอื่น ผิดจากที่คนอื่นเขาเห็นกัน; จกฺขุวิญญฺณํ อณฺเวยโต
 ปสฺสติ - ย่อมเห็นจักขุวิญญาณ โดยประการอื่น ผิดจากที่คนอื่นเขาเห็นกัน;

จกฺขุสมฺมผลํ อญฺญโต ปสฺสตี – ย่อมเห็นซึ่งจักขุสัมพัส โดยประการอื่น ผิดจากที่คนอื่นเขาเห็นกัน; ยมฺปิํ จกฺขุสมฺมผลสฺสจฺจยา อุมฺปฺนฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมฺสุขํ วา ตมฺปิํ อญฺญโต ปสฺสตี – ย่อมเห็นซึ่งเวทนาอันมาจากจักขุสัมพัสนั้น โดยประการอื่น ผิดจากที่คนอื่นเขาเห็นกัน.

แล้วพระองค์ก็ตรัสจำแนกไปถึง หมวต เสียง, กลิ่น, รส, โผฏฐัพพะ, รัสมารมณฺ์ ว่าแต่ละอันๆ นี้ ผู้นี้เห็นผิดจากที่คนอื่นเขาเห็นกัน : เมื่อมีการศึกษามีการปฏิบัติ อิทปฺปํจฺจยา แล้ว จะเห็นทุกสิ่งผิดจากที่คนอื่นเขาเห็นกัน. พระบาลีมีแต่เพียงว่า สพฺพนิมิตฺตานิ อญฺญโต ปสฺสตี – ย่อมเห็นซึ่งนิमितทั้งหลายทั้งปวง โดยความเป็นประการอื่น.

ดังนั้น คำว่า “ประการอื่น” ในที่นี้ ก็นิความกว้าง คืออื่นทุกอย่างจากที่คนอื่นเขาเห็นกัน. เราจะเห็นตรงกันข้าม เห็นว่าไม่ควรยึดมั่นถือมั่น เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา. นี้เรียกว่า อิทปฺปํจฺจยา เป็นความรู้ที่ทำให้เราเห็นสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ผิดจากที่คนธรรมดาเขาเห็นกัน.

ถ้าเขาไม่บ้า เราก็บ้า, ถ้าเราไม่บ้า เขาก็บ้า; แปลว่าต้องตรงกันข้าม โดยประการทั้งปวง เพราะเห็นหรือไม่เห็นอิตฺปฺปํจฺจยา : ความที่เมื่อมีสิ่งๆ เป็นปัจจัย สิ่งๆ จึงเกิดขึ้น; นี้เรื่องที่เป็นการกล่าวถึงหัวใจของพุทธศาสนา มันมีอยู่อย่างนี้. รวมความว่า จะเห็นนิमितทั้งหลายทั้งปวง ผิดจากที่พวกอื่นเขาเห็นกัน. นี้แสดงอานิสสฺของ อิทปฺปํจฺจยา ในลักษณะอย่างนี้.

ยังมีข้อความอีกสูตรหนึ่งที่ตรัสแก่ท้าวสักกะ แล้วก็ไปตรัสเล่าให้พระโมคคัลลานะฟัง ขึ้นต้นก็เหมือนกัน คือเห็น อิทปฺปํจฺจยา แต่แล้วก็จะเกิดอนิจจานุปัสสี, วิวาณานุปัสสี, นิโรธานุปัสสี, ปฏินิสสัคคานุปัสสี; เหมือนที่เราอธิบายกัน

ในเรื่องอานาปานสติ แต่วิธีปฏิบัติไม่เหมือนกัน; นี่ก็เรียกว่า เห็นผิดจากที่คนอื่น เขาเห็นด้วยเหมือนกัน. นี่ คือ อิทัปปัจจยตา จะทำให้เราเห็นสิ่งต่างๆ ผิดจากที่คนธรรมดาเห็น.

นี่แหละจะเหมาะสำหรับฆราวาส หรือไม่เหมาะ ก็ขอให้ลองคิดดู. เมื่อฆราวาสต้องการจะเป็นพุทธบริษัทสมบูรณ์แบบของพระพุทธเจ้า มันก็เว้นเรื่องไม่ได้ คือเห็นผิดจากที่คนทั่วไปเห็น; ถ้าเขาไม่บ้า เราก็บ้า; ถ้าเราไม่บ้า เขาก็บ้า เรียกว่า *อัญญะโต ปัสสะติ* - ย่อมเห็นโดยประการอื่น ผิดจากที่คนอื่นเขาเห็นกัน; แล้วใครจะบ้าหรือไม่บ้าก็ลองไปคิดดูเอาเอง.

แล้วที่มันยิ่งชัดเข้ามาทุกทีว่า เราจะมีความรู้ หรือมีแสงสว่าง หรือมีอะไรก็ตาม ที่เรียกว่า อิทัปปัจจยตา นี้ สำหรับจะเป็นอย่างนั้น สำหรับจะเป็นฆราวาสที่ดูถูกใจพระพุทธเจ้า.

ใน **เรื่องที่ ๗** คุณนตอไปว่า เพราะเหตุว่าพระพุทธองค์ ได้ทรงมอบโลกุตตรธรรม ให้ไว้เป็นสมบัติแก่คนทุกคน; สูตรนี้น่าสนใจมาก : มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ เอสุการีสูตร เล่ม ๑๓ หน้า ๖๑๔ ทรงสนทนาหรือเรียกว่าแย้งหรือเดียวกันกับพราหมณ์คนหนึ่ง ท่านทรงถามกับพวกพราหมณ์ว่า **บัญญัติเรื่องทรัพย์สินอย่างไร?** พวกพราหมณ์ว่าเขาบัญญัติธนูและศรนี้ ให้เป็นทรัพย์สินของกษัตริย์, บัญญัติภิกขาจาร คือสิทธิในการขอ ให้แก่พวกพราหมณ์, บัญญัติกสิกรรมและโครักษกรรม แก่พวกแพศย์ หรือคนชาวบ้านทั่วไป, บัญญัติเกี่ยวกับไม้คาน ไว้สำหรับพวกศูทร; นี่แสดงวรรณะ ๔ อย่างชัดเจน.

ธนูและลูกศร ธนูคือคันธนู ลูกศรคือลูกธนู นี่คืออาวุธยิงไกลสำหรับสมัยนั้น ยังไม่มีปืน สมัยนี้ก็ได้แก่ปืน หรือเครื่องอาวุธที่จะรบราฆ่าฟันทั้งหลาย

นี้บัญญัติให้เป็นทรัพย์สินของวรรณะกษัตริย์ ให้วรรณะกษัตริย์หากินด้วยทรัพย์สินนี้. ที่นี้
ภิกษาจารสิทธิ คือสิทธิที่จะขอ มีสิทธิที่จะขอ แล้วไม่ดูถูกว่าเป็นขอทานอย่างนี้
สิทธิอันนี้บัญญัติให้เป็นทรัพย์สินแก่พวกพราหมณ์ พวกครูบาอาจารย์. นี้ยังเลยม
มาถึงภิกษุสามเณรนี้ มีสิทธิที่จะบิณฑบาตอย่างนี้. ที่นี้ บัญญัติการทำไร่นา
เลี้ยงโคเลี้ยงควาย ไว้เป็นทรัพย์สินแก่ชาวบ้านทั่วไป คือระดับชาวบ้านชั้นดีทั่วไป.
แล้วเกี่ยวกับไม้คาน สำหรับพวกศูทร พวกกรรมกร พวกวรรณะต่ำทราหม. สิ่ง
เรียกว่าคานนี้ เขาใช้เป็นเครื่องหมายของพวกนี้มาแต่คึกคักบรรพ์แล้ว แล้วก็ไม้คาน
หมายความว่าห้ามหนนี้; การเกี่ยวข้าวหรือการตัดหญ้า หรือการหาบหาม เป็นทรัพย์สิน
ของพวกคนชั้นต่ำที่สุด.

ที่นี้ พราหมณ์ก็ย้อนถามเอบบ้างว่า เรื่องทรัพย์สินพระสมณโคตมบัญญัติว่า
อย่างไร? “อริย์ โข ปณ อหิ พราหมณ โลกุตตริ ธมมํ ปริสสส สทฺธนํ
ปญฺญเปมิ - ดูก่อนพราหมณ์! ส่วนเรา บัญญัติ โลกุตตรธรรมอันประเสริฐ
ว่าเป็นทรัพย์สินของคนทุกคน”. ปริสสสะ ในที่นี้ แปลว่าคนเฉยๆ ไม่ใช่แปล
ว่าผู้ชาย. ผู้ไม่รู้ภาษาบาลี จะเข้าใจคำว่า ปริสสะ นี้ แปลว่าผู้ชายไปเสียหมด.
เมื่อพูดถึงว่าคน คนเฉยๆ คนทั่วไป ก็ใช้คำนี้. “ดูก่อนพราหมณ์! ส่วนเรา
บัญญัติโลกุตตรธรรมอันประเสริฐ ว่าเป็นทรัพย์สินสำหรับคนทุกคน”.

ที่เกี่ยวกับพวกพราหมณ์ ก็ลองเปรียบเทียบดูเถอะว่า พระพุทธเจ้า
ท่านมาเหนือกว่าอย่างไรบ้าง? ท่านบัญญัติ โลกุตตรทรัพย์สินแก่ทุกคน!

ที่นี้ คนบางคนมาพูดว่า โอ๊ย! โลกุตตรธรรมนี้ ไม่จำเป็นแก่ฆราวาส
ไม่ใช่สำหรับฆราวาสนี้ ก็แปลว่าเขาไม่รู้จักพระพุทธเจ้า เป็น คนที่ไม่รู้จัก
พระพุทธเจ้าเลย! พระพุทธเจ้าท่านบัญญัติโลกุตตรธรรมอันประเสริฐ เป็นทรัพย์สิน

สำหรับคน สำหรับคนทั่วไปก็แล้วกัน. ถ้าใครไม่เป็นคน ก็ไม่ต้อง. แต่ถ้าใคร
เป็นคนแล้ว คนนั้นจะต้องสนใจกับสิ่งที่เรียกว่า โลกุตตรธรรมอันประเสริฐ. มีคำว่า
อริย โลกุตฺร ธมฺมํ ปุริสสฺส สหุณฺณํ; สัทธํญํ แปลว่าทรัพย์ประจำตัว;
มี ส เข้ามาด้วย, สหุณฺณํ แปลว่าทรัพย์ประจำตัว. “เราบัญญัติ โลกุตตรธรรม
อันประเสริฐเป็นทรัพย์ประจำตัวของคน!”

นี่มันเป็นข้อที่ตัดสินลงไปว่า หมกบัญหากันที เรื่องโลกุตตรธรรม
สำหรับฆราวาส, ควรรู้หรือไม่ควรรู้? จำเป็นหรือไม่จำเป็น? จงถือว่ามันเป็น
พุทธประสงค์ ให้คนทุกคนได้รับทรัพย์อันนี้เป็นมรดก.

ลองคิดว่า จะเป็นคนชนิดไหน? หน้าตาอย่างไร? ถ้าไม่ต้องการ
ทรัพย์มรดกที่พระพุทธเจ้าทรงมอบไว้สำหรับคน. อาตมาคิดว่า “พวกจิตว่าง
อันธพาล” เท่านั้นแหละที่จะไม่ชอบโลกุตตรทรัพย์^๕. พวก “กามวิปริตติการ”
ที่มีอยู่ชุกชุมในกรุงเทพฯ ที่เต็มไปด้วยบาร์ ค่ายไนท์คลับ อะไรนั่น ที่จะไม่ชอบ
โลกุตตรทรัพย์^๕. คนธรรมดาสบายทั่วไป ก็จะต้องยินดีพอใจ ยกมือขึ้นบูชา
รับเอาโลกุตตรทรัพย์^๕เหมือนกับที่ตะกิดตรัสแก่ธัมมทินนอุบาสกว่า สุนฺณุตถาน^๕เป็น
ของสำหรับฆราวาส เป็นประโยชน์^๕เกื้อกูลตลอดกาลนาน.

ที่^๕ เมื่อเราต้องการจะได้ทรัพย์สมบัติอันเป็นโลกุตตระ^๕ ก็ไม่มียาน-
พาหนะไหน? ไม่มีเครื่องมืออะไร ที่ไหน ที่จะให้ได้ หรือแม้แต่ฟังดูจนเข้าใจ
เรื่องนี้ นอกจากเครื่องมือคือ อิทัปปัจจยตา. ฉะนั้น ขอให้สนใจเรื่อง อิทัปปัจจยตา
ก็จะเป็นการง่าย เป็น การสะดวกคาย ที่จะได้มรดกโลกุตตรธรรมของพระ-
พุทธเจ้า ที่ทรงมุ่งหมายไว้สำหรับคนทุกคน.

นี่ยังพูดไปเท่าไรก็จะยังเห็นว่า **อิทัปปัจจยตา ยังจำเป็นแก่ทวรวาส**
ผู้ต้องการจะเป็นพุทธบริษัทสมบูรณ์แบบ. อาตมาก็พยายามที่จะสำรวจตรวจสอบ
พระพุทธานุสัทธิทั้งหลายเกี่ยวกับทวรวาส เคยคิดจะทำหนังสือ เรียกว่า **ทวรวาส**
จากพระโอษฐ์ นี้นักเล่มหนึ่ง มันจึงพบเรื่องอย่างนั้นมาก จึงนำมาพูดให้ฟังพลาง
เผื่อว่าตายเสีย ไม่ได้ทำหนังสือเล่มนั้น แล้วพวกทวรวาสก็จะไม่ค่อยมีโชคที่ได้ฟัง;
จึงรีบ ๆ พูดกันเสีย; ดังนั้นอย่าเพื่อง่วงนอน อย่าเพื่อบื่อหน่าย อย่าเพื่อรำคาญ
ทนฟังไปอีกสักหน่อย เพราะมันจะพูดหลายคราวก็ไม่ได้ พูดคราวเดียวก็ต้องพูด
ให้หมดทุกเรื่องที่จะพูดได้.

นี่ **เรื่องที่ ๘** ที่อยากจะพูด ก็คือเรื่องที่จะต้อง **เปรียบเทียบความ**
แตกต่างระหว่างทวรวาสแล้ว กับ ทวรวาสดี. ทวรวาสแล้ว ก็จะมุ่งหมายถึงปุณณ
ทวรวาสดี ก็จะมุ่งหมายเอาอริยสาวก.

เมื่อกล่าวถึงพุทธบริษัทที่ดี ที่เป็นทวรวาส พระพุทธเจ้าท่านใช้คำว่า
อริยสาวก แทบทุกกรณี เว้นไว้แต่จะเติมคำว่า “อิธ” เข้ามาด้วย จึงจะหมายถึง
ทั้งบรรพชิตและทวรวาส. ถ้าไม่ใช้คำว่า “อิธ” เข้ามาด้วย มีอริยสาวกเฉย ๆ แล้ว
จะหมายถึงทวรวาสทั้งนั้น สังเกตดูส่วนใหญ่เป็นอย่างนี้.

ที่นี้ปุณณกับอริยสาวกนี้ มันเป็นผู้ที่ควรจะมาจับกันดู : ปุณณยังไม่
เรียกว่าอริยสาวก เพราะยังดิบ ยังหนา ยังบ๊อบ ยังอะไรมากเกินไป ไม่พอที่
จะเรียกว่าอริยสาวก. อริยสาวกนั้น อย่างน้อยก็เข้าถึงเขตที่พระพุทธเจ้าท่านทรง
ประสงค์ เช่นเป็นพระโสดาบันเป็นต้น หรือกำลังพยายามเพื่อจะเป็นพระโสดาบัน
เป็นต้น เราจะต้องรู้ความแตกต่างระหว่างปุณณกับอริยสาวกเสียก่อน.

สพายนสังยุตต์ เล่ม ๑๘ หน้า ๒๕๗ มีพูดเรื่องนี้ไว้ชัด ๆ ง่าย ๆ เพราะ
ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ด้วยการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างปุณณกับอริยสาวก

ไว้ว่า เมื่อมีการเสวยเวทนา : ปุณฺณเสวยเวทนายกิลส อริยสาวกเสวยเวทนายด้วยปัญญา. เวทนานี้ เกิดเป็นประจำวัน แก่ทุกคน ทุกหน ทุกแห่ง เรียกว่า เวทนา. แต่พอเวทนาเกิดขึ้นแล้ว ปุณฺณเสวยทวยกิลส อริยสาวกเสวยทวยด้วยปัญญา มันต่างกันอย่างนี้.

ทำไมมันเป็นอย่างนี้? เพราะอริยสาวกได้ฟัง ได้เรียน ได้รู้ เรื่อง อิทัปปัจจยตา ได้รู้เรื่อง สทฺเพ ธมฺมา นาลิ อภินิเวสยา; ดังนั้นจึงเสวยเวทนาทั้งหลายด้วยปัญญา. ปุณฺณหลับลุบลปัฏา มันก็เลยเสวยทวยกิลส ใช้กิลสเป็นเครื่องเสวยเวทนา ไม่ได้ใช้ปัญญาเลย เพราะปุณฺณขาดความรู้เรื่อง อิทัปปัจจยตา. อริยสาวก เต็มไปด้วยความรู้เรื่อง อิทัปปัจจยตา อย่างที่กล่าวมาแล้วเมื่อตะกี้นี้ เป็นองค์ประกอบของความเป็นอริยสาวก นี้; จึงเมื่อเสวยเวทนาทั่วไป มันต่างกันอย่างนี้.

ที่นี่ เมื่อเสวยทุกขเวทนาโดยเฉพาะ เช่นความเจ็บปวด ความไม่ได้อย่างใจ เรียกว่าทุกขเวทนา นั้น ปุณฺณจะเป็นทุกฺขทั้งทางกาย และทางจิต. ส่วน อริยสาวกนั้นจะเป็นทุกฺขเพียงทางกาย เป็นเพียงผิวกาย หรือไม่เป็นทุกฺขเลยแล้วแต่ว่าจะเป็นพระอริยสาวกชั้นไหน. เมื่อคนเราเกิดทุกขเวทนาเจ็บปวดอะไรขึ้นมาทางกายอย่างนี้ ส่วนร่างกายมันก็เจ็บ ถ้าจิตใจมันยึดมั่นถือมั่นว่ากูเจ็บ มันก็เลยเจ็บลึกถึงวิญญาณ ถึงจิตใจด้วย.

ข้อนี้พระพุทธเจ้าท่านตรัสเปรียบอุปมาไว้ ให้เข้าใจง่ายว่า คน ๆ หนึ่ง ถูกยิงด้วยลูกศรดอกหนึ่ง แล้วยังถูกยิงตามมาด้วยลูกศรอาบยาพิษอีกดอกหนึ่ง : ลูกศรที่แรกคือลูกศรธรรมดา ใช้ไม้แหลม ๆ ยิงเข้าไป แล้วมีลูกศรที่อาบยาพิษร้ายกาจตามมายิงเข้าไปอีกดอกหนึ่ง นี่คือปุณฺณ เช่นเจ็บทางกายนี้ เหมือนกับถูกยิงด้วยลูกศรธรรมดา ไม่มียาพิษ แล้วมันไปเกิดความยึดมั่นในทุขเวทนานั้น มันก็กระหนาบไปด้วยตัณหาอุปาทานนั้น มันเจ็บถึงส่วนลึกของวิญญาณ นี่เรียกว่าเหมือนกับลูกศรที่อาบยาพิษ.

ฉะนั้น **ปุณฺณจะถูกถูกร ๒ ดอกเสมอไป** แล้วดอกหลังอาบยาพิษ. ส่วนอริยสาวก สาวกที่แท้จริงของพระพุทธเจ้านั้น เหมือนกับถูกยิงด้วยลูกศรดอกแรก ดอกเดียว คือลูกศรธรรมตา ถึงออกแล้วแผลก็ให้หายได้ มันไม่มียาพิษ คือจิตไม่ได้ยึดมั่นถือมั่น เป็นต้นเหตุอุปาทานขึ้นมาในนั้น แล้วบางทีจะเหมือนกับไม่ได้ถูกยิงเลย หรือยังไม่เข้า เพราะว่าพระอริยเจ้าชั้นสูงสุดนั้น หมดตัดเหตุอุปาทานแล้ว มันไม่มีทุกข์เวทนา หรือมันไม่มีเรื่องถูกยิงเลยก็ได้.

เมื่อมีการเสวยทุกข์เวทนา มันต่างกันอย่างนี้ ในระหว่างปุณฺณกับอริยสาวก นี่ก็เพราะไม่รู้เรื่อง อิทัปปัจจยา อย่างนี้ มันจึงถูกยิง ๒ ดอก. ถ้ารู้เรื่อง อิทัปปัจจยา จะถูกแค่ดอกเดียวแล้วก็ไม่มียาพิษ หรือว่ายังไม่ถูกเลย ยังไม่เข้าเลย.

ยังมีความแตกต่างที่จะต้องเปรียบเทียบกันต่อไปอีก อย่างหนึ่ง ก็คือว่า **ปุณฺณเมื่อเสวยทุกข์เวทนา มันเกิดปฏิฆานุสัยเพิ่ม ส่วนอริยสาวกนั้น ไม่เกิด; ปุณฺณเมื่อเสวยสุขเวทนา มันเกิดราคานุสัยเพิ่ม; ปุณฺณเมื่อเสวยอทุกขมสุขเวทนา มันเกิดอวิชานุสัยเพิ่ม; ส่วนอริยสาวกไม่เกิดอนุสัยใด ๆ เลย.**

อนุสัย มีอยู่ ๓ ชนิด คือ รากานุสัย ปฏิฆานุสัย และอวิชานุสัย. เมื่อเราขัดเคืองในทุกข์เวทนา มันเพิ่มปฏิฆานุสัย อนุสัยแห่งความเกลียดชัง โกรธแค้น ขัดเคืองนี้; เมื่อเสวยสุขเวทนา มันเพิ่มราคานุสัย อนุสัยที่ให้อำนาจให้โลภ; และเมื่อมันเป็นอทุกขมสุขเวทนา มันเพิ่มอวิชานุสัย คือความสงสัย ความยึดมั่นถือมั่นด้วยอำนาจความสงสัย. ปุณฺณจะเกิดอนุสัยอย่างใดอย่างหนึ่ง ในทุก ๆ เวทนา. ส่วนอริยสาวกจะไม่เกิด เพราะว่ามีความรู้สำหรับป้องกัน คือความรู้เรื่อง อิทัปปัจจยา.

มันไม่เป็นเวทนาไปได้ มันไม่เป็นทุกข์ เป็นสุข เป็นอทุกขมสุข หรืออะไรไปได้ มันเป็นเพียง อิทัปปัจจยา. **อิทัปปัจจยา ทำให้ไม่รู้สึกรว่าสุข**

หรือทุกข^{๕๗} เป็นของตรงกันข้ามที่เป็นคู่ เป็นของหลอกหลวง. นี้ปัญญากับอริยสวาก
มันต่างกัน อย่างนี้.

สิ่งที่ว่ามานี้ มันอยู่ในวิสัยที่จะปฏิบัติได้หรือไม่ได้? ขอให้ลองคิดดู
มันควรหรือไม่ควรที่จะมีความรู้อย่างนี้ มันอาจหรือไม่อาจที่จะมีความรู้อย่างนี้
มันต้องสนใจหรือไม่ต้องสนใจในความรู้อย่างนี้ คือ อิทัปปัจจยตา ที่ว่าทำให้ผิดแผก
แตกต่างไปจากคนธรรมดา เหมือนที่ว่ามาเมื่อตะกี้นี้ : จะรู้สึกโดยประการอื่น,
จะคิดนึกโดยประการอื่น, จะกระทำโดยประการอื่น ไม่เหมือนกับคนธรรมดา.

ถ้าใครต้องการความก้าวหน้าของความเป็นมนุษย์ แม้แต่ฆราวาสนั้นก็ต้อง
สนใจ เรื่อง อิทัปปัจจยตา. เรื่องอะไร ๆ ก็เรื่องจะมารวมอยู่ที่ อิทัปปัจจยตา
ในฐานะเป็นอาวุธ เป็นเครื่องมือ ที่จะต้องใช้.

เรื่องที่ ๙ ที่อยากจะให้ได้ทราบ ก็คือว่า ฆราวาสสมควรจะสนใจอะไร
กันบ้าง? เกี่ยวกับเรื่องนั้นมันแปลกอยู่ คือว่าถ้าสำรวจดูในพระสูตรทั้งหลาย
ในสังยุตตนิกายโดยเฉพาะเท่าที่ผ่านสายตา ก็มีแต่พบว่า ผู้ที่มาทูลถามพระพุทธเจ้า
ถึงเรื่องทวิภูตรธรรมนิพพาน คือนิพพานกนฺทนฺตฺยวณ^{๕๘} มีแต่ฆราวาสทั้งนั้น
ไม่เคยมีที่พบเป็นบรรพชิตเลย ทำไมเป็นอย่างนี้ก็ไม่ทราบ ว่าผู้ที่มาทูลถาม
พระพุทธเจ้าเรื่องทวิภูตรธรรมนิพพาน นิพพานในทวิภูตรธรรม คือในชาตินี้ ในทันตา
เห็น^{๕๙} มันมีแต่ฆราวาสทั้งนั้น.

ในสังยุตตนิกาย ในสูตรที่ ๕ ของโลกกามคุณวรรคที่ ๒ ท้าวสักกะ
เป็นผู้ถามว่า อะไรเป็นทวิภูตรธรรมนิพพาน? ในสูตรที่ ๖ ปญฺจสิงขร นกคณฺทรี
เทวคานนกคณฺทรี มาทูลถามพระพุทธเจ้าว่า อะไรเป็นทวิภูตรธรรมนิพพาน? ท้าวสักกะ

หรือเทศานี้ เป็นฆราวาสนะ; อย่าเข้าใจว่า ไม่เป็นฆราวาสนะ. พระอินทร์ หรือท้าวสักกะนั้น เป็นฆราวาส บัญชีสังขรณ์ ก็เป็นฆราวาส.

ในสูตรที่ ๑ กฬปติวรรค อุกกคหบดีชาวเมืองเวสาลี มาทูลถามเรื่องอะไรเป็นทิวฐธรรมนิพพาน? สูตรที่ ๒ ของวรรคนั้น อุกกคหบดี ชาวบ้านหัตถิกาม เมืองเวสาลี มาทูลถามพระพุทธเจ้าเรื่องอะไรเป็นทิวฐธรรมนิพพาน?

สูตรที่ ๓ ของวรรคนั้น กหบดีชื่ออุบลี ชาวเมืองนาลันทา ก็มาทูลถามพระพุทธเจ้าเรื่องอะไรเป็นทิวฐธรรมนิพพาน?

ในสูตรที่ ๕ แห่งวรรคนั้น กหบดีชื่อโสณะ อยู่ใกล้ๆ กรุงราชคฤห์ มาทูลถามพระพุทธเจ้าเรื่องอะไรเป็นทิวฐธรรมนิพพาน?

สูตรที่ ๘ แห่งวรรคนั้น นกุลปีตาคหบดี เมืองสุภุมาริกะ ก็มาทูลถามพระพุทธเจ้าเรื่องอะไรเป็นทิวฐธรรมนิพพาน?

ไม่พบว่า บรรพชิต ภิกษุองค์ใดองค์หนึ่ง มาทูลถามพระพุทธเจ้าเรื่องอะไรเป็นทิวฐธรรมนิพพาน? ยังไม่เคยพบ แล้วก็เลยรู้สึกแปลก ว่าทำไมมันจึงเป็นอย่างนี้? หรือว่าพระนี้ไปสนใจอะไรกันในรูปแบบไหน จึงไม่สนใจเรื่องนิพพานที่นี้และเดี๋ยวนี้ เหมือนฆราวาสเหล่านั้น? เรื่องนั้นมันยังไม่ต้องวินิจฉัย ยกไว้ก่อนก็ได้.

แต่จะวินิจฉัยตรงที่ว่า ทำไมมันจึงมีฆราวาสล้วน? และยิ่งกว่านั้นก็ว่า **ทำไมฆราวาสจึงสนใจเรื่องทิวฐธรรมนิพพาน?** ฆราวาสเดี๋ยวนี้สนใจทิวฐธรรมนิพพานกันหรือเปล่า? สนใจนิพพานที่นี้และเดี๋ยวนี้กันหรือเปล่า? ปัญหาสำคัญมันอยู่ที่ตรงนี้เอง.

คำโต้ตอบก็เหมือนกันทุกสูตรเลย : “โก นุ โข ภนฺเต เหตุ โก
ปจฺจโย เยน มิเชกฺโขเจ สत्ตา ทิฏฺฐิเชว ธมฺเม โน ปรินิพฺพายนฺติ – ข้าแต่
พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เจริญ! **อะไรหนอเป็นเหตุ อะไรหนอเป็นปัจจัย ที่สัตว์
ทั้งหลายบางพวกในโลกนี้ ไม่ปรินิพพานในทิวฏฐธรรม?**” นี้คำถามที่ว่า “ไม่”
แล้วคำถามที่ ๒ ว่า เหตุปัจจัยที่ปรินิพพานในทิวฏฐธรรม; ถ้าถามทั้ง ๒ ฝ่ายก็คือ
เหตุไรจึงไม่ เหตุไรจึงมี นิพพานในทิวฏฐธรรม.

ที่ตรัสแก้ทั่วสักกะหรือใคร ๆ ก็เหมือนกันทั้งนั้น มันเพียงแต่ออกชื่อ
หักผัดกัน; ว่า : “สนฺติ จ โข ทเวานมฺนิท – ตุก่อนท่านทเวานมฺนิทะ!
จกฺขุวิญญฺเญยฺยา รูปา อิกฺขิชา กนฺตา มนาปา ปิยฺรูปา กามุปฺสณฺหิตา รณฺนิยา
– รูปารมณฺห์ทั้งหลาย อันรู้ได้ด้วยจักขุ เป็นที่รักใคร่ เป็นที่ปรารถนา เป็นที่
อึดเอิบใจ มีรูปน่ารัก เป็นที่ตั้งแห่งกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด; ตณฺเฏ
ภิกฺขุ อภินฺนทฺติ อภิวทฺติ อชฺโฆสาย ติจฺจุจฺติ – ถ้าภิกษุเพลิดเพลินเฉพาะ
พราัสรรเสริญเฉพาะ หมกมุ่นมัวเมาอยู่ ซึ่งรูปารมณฺห์นั้น แล้วไซ้; ตสฺส ตํ
อภินฺนทฺโต อภิวทฺโต อชฺโฆสย ติจฺจุจฺโต – เมื่อเพลิดเพลินเฉพาะอยู่ พราั
สรรเสริญอยู่ มัวเมาอยู่ เช่นนั้น; ตํ นิสฺสํ วิญฺญาณํ ใฺหติ – วิญญาณของเขา
นั้นเป็นวิญาณที่กิเลสอาศัยแล้ว; ตทฺอุปาทานํ – วิญาณนั้น เชื่อว่าอุปาทาน.
สอุปาทาโน ทเวานมฺนิท ภิกฺขุ โน ปรินิพฺพายนฺติ – ตุก่อนทเวานมฺนิทะ!
ผู้ประกอบอยู่ด้วยอุปาทาน ย่อมไม่ปรินิพพาน; วลฺว นีเฬละคือเหตุ นีเฬละ
คือปัจจัย ที่สัตว์ทั้งหลายบางพวกในโลกนี้ ไม่ปรินิพพานในทิวฏฐธรรม.”

นัยตรงกันข้ามมันก็คือว่า “ไม่” : ไม่เพลิดเพลินเฉพาะ ไม่พราัสรร
เสริญเฉพาะ ไม่หมกมุ่นมัวเมาในรูปารมณฺ์อย่างนั้น มันก็นิพพานในทิวฏฐธรรม.
พูดเป็น ๒ ฝ่าย ตรงกันข้าม.

เมื่อพูดถึงรูปแล้ว ก็พูดถึงเสียง, ถึงกลิ่น, ถึงรส, ถึงโผฏฐัพพะ, ถึงธรรมารมณ์ ไปครบทั้ง ๖ อย่าง. ใจความสำคัญ มันก็มีอยู่ที่ว่า : **อกิณนุทติ** – เพลินเฉพาะ เพลินยิ่ง; **อภิวทติ** – พร่ำสรรเสริญออกปากอยู่เรื่อย. นี่แสดงว่า มันจับใจถึงกับพูดออกมาทางปาก สวยโว้ย! อร่อยโว้ย! สนุกโว้ย! อย่างนี้เขาเรียกว่า พร่ำพูดอยู่แต่อย่างนั้น. สำหรับ **อชโณสาย ตัญญุติ** คือ หมกจมอยู่ในนั้น ในความรู้สึกอันนั้น. ๓ อย่างเท่านั้นเอง มันไม่มีอะไรมาก. เพราะ เพลิดเพลิน ก็พร่ำสรรเสริญ ก็เมาหมกอยู่ในอารมณ์อันเป็นที่ใคร่ ที่รัก ที่พอใจ ที่น่ารัก ที่เป็นที่อาศัยแห่งความรู้สึกของกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด.

นั่นมีสิ่งที่น่าคิด ก็อยู่ที่ว่า **สิ่งเหล่านั้นมันยากเกินกว่าฆราวาสจะรู้สึกหรือ?** ผู้ถามทั้ง ๗ คนนี้เป็นฆราวาสทั้งนั้น.

ที่นี้ **การที่จะไม่เพลิดเพลิน จะไม่พร่ำสรรเสริญ ไม่เมาหมกนั้น จะทำได้อย่างไร?** ตอบอย่างกำปั้นทุบดิน ตอบอย่างไม่มีผิดอย่างเดียวกันอีกว่า เมื่อเห็นอยู่โดยความเป็น อิตทัปปัจจยา แล้วมันเกิด ๓ อย่างนี้ไม่ได้ : ไม่เพลิดเพลิน, ไม่พร่ำสรรเสริญ, ไม่เมาหมก. นี่ อิตทัปปัจจยา จะช่วยไม่ให้เกิดอาการอย่างนี้ แล้วมันก็เป็นนิพพานในทิวฐธรรม. นิพพานในทิวฐธรรมนี้ มิได้หมายความว่า นิพพานเด็ดขาดสิ้นเชิงจนเป็นอนุปาทิเสสะไปเสียทั้งหมด; แต่หมายถึงนิพพานที่มีความหมายคล้ายกันอย่างนั้น; แล้วก็ไถ่ทันที ที่นี้และเดี๋ยวนี้.

สรุปความขึ้นมาได้ว่า **เมื่อดิจของเราปรกติ** : ไม่เพลิดเพลิน, ไม่พร่ำสรรเสริญ, ไม่เมาหมกในอารมณ์, มีลักษณะอย่างนี้แล้ว เมื่อนั้นเป็นทิวฐธรรม-นิพพานทันทีทันใด ที่นี้และเดี๋ยวนี้. ทั้งนั้นาระวังอย่างเดียว รักษาไว้อย่างเดียว : อย่าให้ **อกิณนุทติ อภิวทติ อชโณสาย ตัญญุติ**; คือ ไม่เพลิดเพลินเฉพาะ, ไม่

พราสรัเสริญ (คือหัวใจมนุชา เรียกว่าพราสรัเสริญ), แล้วก็ไม่สยบมัวเมาอยู่ไตรัส
อำนาจของอารมณ์เหล่านั้น ; เมื่อนั้นเป็นทิวฐธรรมนิพพาน.

ตามความรู้สึกของอาตมาเห็นว่า **พอเหมาะพอดีแล้วสำหรับมรवाद**
สำหรับนิพพานชนิดนี้ และเมื่อทำต่อไปเรื่อยๆ มันก็ค่อยหมดกิเลสไปตามลำดับ
จนกระทั่งเป็นอนุปาทิเสสนิพพาน แท้จริงได้.

ดังนั้น เรามีทิวฐธรรมนิพพาน : นิพพานที่นี้ เดียวนี้ **ชั่วคราว**
ทันอกทันใจ ทันปากว่า ตาเห็นนี้ กันเสียทีก่อนเถาะ โดยอาศัยหลักปฏิบัติที่ว่า :
ไม่เพิลิตเพลิน, ไม่พราสรัเสริญ, ไม่เมาหมกนี้; เท่าที่เราจะทำได้. เราทำได้
เท่าไร ก็จะมีความเป็นนิพพานเท่านั้น นี่ก็สำเร็จได้ด้วยสิ่งที่เรียกว่า อิทัปปัจจยตา.

เรื่องที่ ๑๐ ให้ฟังดูให้ดีๆ แล้วก็อย่าได้ถึงกับเห็นไปว่าอาตมาโฆษณา
อิทัปปัจจยตา เกินขอบเขตไปแล้ว. เพราะว่าตามที่มีอยู่จริงในพระบาลี : **เป็นพุทธบริษัท**
ทั้งที่ต้องคุ้นเคยกับ อิทัปปัจจยตา เพื่อความไม่ยึดมั่นถือมั่น. ความไม่ยึดมั่น
ถือมั่นนั้น ขอให้ถือว่าเป็นลักษณะสังเกตเฉพาะ หรือเป็น “เครื่องหมายติดหน้า
หมวก” ของผู้ที่เป็นพุทธบริษัท. ผู้ที่เป็นพุทธบริษัทหรือเป็นอริยสาวก ต้อง
คุ้นเคยกับเรื่องไม่ยึดมั่นถือมั่น.

พระพุทธานุศาสน์ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ที่นิโครธาราม ในเมืองกบิลพัสดุ์
ขันธสังยุตต์ เล่ม ๑๗ หน้า ๑๑๔ พระพุทธเจ้าตรัสว่า “**ตตฺร ภิกฺขเว สุตฺวา**
อริยสาวโก อิติ ปฏฺฐิสฺสยฺยจฺจุจฺจติ – **ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย!** อริยสาวกผู้ได้สดับ
ย่อมพึงพิจารณาอย่างนี้ว่า : **อตฺถิ นุ โข ตํ กิณฺจิ โลกสฺมี ยมํ อูปาทิยมาโน**

นพพชา อสฺส - ในโลกนี้มีอะไรๆ บ้างไหม ที่เมื่อเราเข้าไปยึดมั่นถือมั่นแล้ว จะไม่เป็นโทษแก่เรา? ว่าในโลกนี้ มีอะไรๆ บ้างไหมที่เราไปยึดมั่นถือมั่นแล้วแล้ว จะไม่มีโทษแก่เรา? พระพุทธเจ้าท่านสอนให้ฟังพิจารณาอย่างนี้อยู่เสมอว่า ในโลกนี้ มีอะไรๆ บ้างไหม ที่เราเข้าไปยึดมั่นถือมั่นแล้ว จะไม่เป็นโทษแก่เรา?

“โส เอว ปชานาติ - อริยสาวกนั้น ย่อมรู้จักอย่างนี้ว่า : นตฺถิ นุ ไซ ตํ กิณฺณิ โลกสฺมี ยมฺหิ อูปาทิยมาโน นพพชา อสฺส - ในโลกนี้ไม่มีอะไรๆ ที่เราเข้าไปยึดมั่นถือมั่นแล้ว จะไม่มีโทษแก่เรา”; นี่ที่ขอบที่อริยสาวกหรือพุทธบริษัท จะต้องพิจารณาแล้วรู้, คือพิจารณาอย่างนี้ แล้วรู้อย่างนี้.

“โส เอว ปชานาติ - อริยสาวกนั้น ย่อมรู้จักอย่างนี้ว่า : อหฺมจฺจ รูปญฺเฒา อูปาทิยมาโน อูปาทิเยยฺย - ถ้าเรายึดมั่นถือมั่นรูป; ตสฺส เม อสฺส อูปาทานปจฺจยา ภโว - ภพย่อมเกิดขึ้นแก่เรานั้น เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย; ภวปจฺจยา ขาติ - เพราะภพเป็นปัจจัย ขาคิย่อมมี; พหติปจฺจยา ขรามรณํ - เพราะขาคิเป็นปัจจัย ขรามรณะย่อมมี; โสกะปริเทวทุกฺขโทมนสฺสอุปายาสา สมฺภเวยฺย - โสกะ ปรีเทวะ ทุกฺขะ โทมนสฺ อูปายาส ทั้งหลาย จะพึงมี; เอวเมตฺตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขณฺณตฺสฺส สมฺภโว อสฺส - กองทุกข์ทั้งหลายทั้งอัน ก่อขึ้นมา ด้วยอาการอย่างนี้”.

บทหนึ่งที่สำคัญที่สุด ก็คือว่า : นตฺถิ นุ ไซ ตํ กิณฺณิ โลกสฺมี ยมฺหิ อูปาทิยมาโน นพพชา อสฺส - ไม่มีอะไรๆ ในโลกนี้ ที่เราเข้าไปยึดถือแล้ว จะไม่มีโทษ; นี่เป็นพุทธภาษิตที่ควรจำ ถ้าเป็นอริยสาวกจริง เป็นพุทธบริษัทจริง จะต้องมีความเห็นอย่างนี้ แล้วมีการพิจารณาอยู่อย่างนี้; ให้เห็นในรูปก็อย่างนี้

ในเวทนาก็อย่างนี้ ในสัญญา ก็อย่างนี้ ในสังขารก็อย่างนี้ ในวิญญาณก็อย่างนี้
เมื่อไปยึดมั่นสิ่งใดเข้า ก็เกิดเป็นภพขึ้นมาจากความยึดมั่นถาวรนั้น.

ถ้าไปยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใดเข้า สิ่งที่เราเรียกว่าภพ ก็คือความเป็นตัวเป็นตน
เป็นฉัน เป็นอะไรนั้น จะเกิดขึ้นเพราะอุปาทานนั้น; เพราะภพนั้น จะเกิดชาติ;
เพราะชาตินั้น จะเกิดชรา มรณะ และกองทุกข์ทั้งปวง.

หมายความว่า อยู่ที่นี่เดี๋ยวนี้ ทุกข์ทั้งหลายทั้งปวง จะเกิดขึ้นในจิตใจ
เนื่องด้วยชาติชรา มรณะ โสกะปริเวทะทุกขะโทมนัสอุปายาส. **เอามานึกมาคิดก็เป็น
ทุกข์ได้;** ไม่ต้องมีความจริงเกิดขึ้น มันก็รู้สึกหวนกลับ หวาดเกรงล่วงหน้า วิตก
กังวลได้ เกี่ยวกับชรา มรณะ โสกะปริเวทะทุกขะโทมนัสอุปายาส; นี่เป็นอย่างนี้.

ขรรวาสควรดูให้ดีๆ **อริยะสาวกในขั้นเล็งถึงขรรวาส หรืออย่าง
น้อยที่สุด ก็ถึงบรรพชิตขั้นขรรวาส.** เพราะคำว่า “อริยะสาวโก” เฉยๆ อย่างนี้
เล็งถึงขรรวาส ชั้นดีทั่วไป; เพราะคำว่าขรรวาสจะมีความหมายเป็นคนทั่วไป, ยิ่งกว่า
คำว่าภิกษุ, ยิ่งกว่าคำว่าภิกษุสามเณร.

**คนชั้นดีทั่วไปต้องมีความรู้สึกอยู่ตลอดเวลา ว่าไม่มีสิ่งใดในโลกที่
ยึดถือเข้าแล้ว จะไม่มีโทษนั้น.**

ทีนี้ **จะไม่ยึดถือได้อย่างไร?** ก็หันไปหา อิทัปปัจจยตา ที่เป็นเสมือน
ยาสารพัดนึกแก้โรคอะไรได้หมด นี้; หรือหมอสารพัดอย่าง รักษาโรคอะไรได้หมด
คือ อิทัปปัจจยตา. นี่เรื่องที่ว่าขรรวาสจะต้องสนใจ จะต้องเรียนรู้เรื่อง อิทัป-
ปัจจยตา มันเป็นอย่างนี้.

เอาละ ทีนี้มันก็เลยเวลาไปบ้างแล้ว **อาตมาคิดว่าไม่อยากพูดอีกครั้
งละ เพราะโปรแกรมมันมีจำกัด พูดเรื่อยๆไป ใครทนไม่ไหวกลับไปก่อนก็ได้.**

เรื่องที่ ๑๑ ที่จะพูดต่อไป คือว่า การเห็น อิทัปปัจจยตา นั้น คือเห็น
ธรรม. พระพุทธเจ้าตรัสว่า เห็น อิทัปปัจจยตา คือเห็นธรรม; ผู้ใดเห็น
ธรรม ผู้นั้นเห็นตถาคต; ผู้ใดเห็นตถาคต ผู้นั้นเห็นธรรม; ผู้ใดเห็น
ธรรม ผู้นั้นเห็นปฏิจสุมปบาท.

เรื่องนี้จะถือว่าตรัสผ่านทางพระสารีบุตรก็ได้; จะถือว่าเป็นพุทธภาษิต
โดยตรงก็ได้; มีข้อความเดียวกัน : “โย ปฏิจสุมปบาทํ ปสฺสตี - ผู้ใดเห็น
ปฏิจสุมปบาท; โส ธมมํ ปสฺสตี - ผู้นั้นเห็นธรรม; โย ธมมํ ปสฺสตี
- ผู้ใดเห็นธรรม; โส ปฏิจสุมปบาทํ ปสฺสตี - ผู้นั้นเห็นปฏิจสุมปบาท”.

สรุปใจความสั้น ๆ ว่า พระสารีบุตรยืนยันว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้แล้ว
ว่า : ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นปฏิจสุมปบาท ผู้ใดเห็นปฏิจสุมปบาท ผู้นั้น
เห็นธรรม. ขอนี้ขอให้ไปค้นหาหัตถิปโทปมสูตร ในมัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์.

ที่อาตมาเอารื่องนี้มาพูดก็เพราะว่า การมองเห็น อิทัปปัจจยตา นั้น
มันเท่ากับ การมองเห็นพระพุทธเจ้า. ที่นี้ อุบาสกอุบาสิกาคนไหน ที่ไม่ยอมเห็น
พระพุทธเจ้า. พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้ตรัสว่าท่านนิพพานไปแล้วสูญหาย แต่มี
“พระพุทธเจ้าที่จะอยู่กับพวกเธอทั้งหลาย” คือธรรมวินัยที่ได้ตรัสไว้.

และในสูตรอื่นก็ยังมีที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า : “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้น
เห็นเรา; ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม”. แต่ในสูตรนี้ตรัสว่า “ผู้ใดเห็น
ธรรม ผู้นั้นเห็นปฏิจสุมปบาท; ผู้ใดเห็นปฏิจสุมปบาท ผู้นั้นเห็นธรรม”
ก็หมายความว่า การเห็นธรรมนั้นคือการเห็นปฏิจสุมปบาท เห็นปฏิจสุมปบาทนั้น

คือเห็น อิทัปปัจจยตา เพราะเป็นคำเดียวกัน ใช้แทนกัน. ฉะนั้น ผู้ใด
เห็น อิทัปปัจจยตา ผู้นั้นเห็นพระพุทธเจ้า; เป็นพระพุทธเจ้าที่รู้จักสาปสูญ
พระพุทธเจ้าพระองค์จริง.

ฆราวาสก็มีโอกาสที่จะเห็นพระพุทธเจ้าจริงได้ ด้วยการเห็น อิทัปปัจจยตา.
ธรรมะหรือการเห็นธรรมนั้น มันไม่มีเป็นฆราวาส ไม่มีเป็นบรรพชิต. ธรรมะนี้
ไม่ใช่หญิง ไม่ใช่ชาย ไม่ใช่ฆราวาส ไม่ใช่บรรพชิต. ธรรมะ ต้องเป็น
ธรรมะเสมอ.

ถ้าผู้ใดเห็นธรรมชนิดนี้แล้ว ผู้นั้นก็พลอยเป็นไม่ใช่ฆราวาส ไม่ใช่
บรรพชิต ไม่ใช่หญิง ไม่ใช่ชาย อะไรไปด้วย. ฉะนั้น ก็ลองพยายามดู; ความ
เห็น อิทัปปัจจยตา ทำให้เป็นอย่างนี้. นี่ ก็แสดงว่า มันเป็นเหตุผลอันหนึ่งที่
อิทัปปัจจยตา เป็นสิ่งที่ควรรู้และปฏิบัติสำหรับฆราวาสทั้งหลาย.

เรื่องที่ ๑๒ ที่ปลีกย่อยออกไป คือคำว่า *ธมฺมานุสรมมปฏิปันโน* - ผู้
ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม : ถ้าอยากเป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม คือ
ธมฺมานุสรมมปฏิปันโนแล้ว ก็จงปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเบื่อหน่าย คลายกำหนด
ในอาการของปฏิจสุมุปปาท.

ปฏิจสุมุปปาทนั้น มีอาการ ๑๑ อาการ ตามที่มีการปรุงแต่งกัน
ระหว่างปฏิจสุมุปปันนธรรม ๑๒ อย่าง, จับคู่กัน ๑๑ คู่; คือ ขรามรณะ, ชาติ, ภพ,
อุปาทาน, ตัณหา, เวทนา, ผัสสะ, อายตนะ, นามรูป, วิญญาณ, สังขาร, แล้ว
ก็อวิชชา; การปรุงแต่ง ๑๑ อย่างนี้แต่ละอย่างๆ เรียกว่า อาการของปฏิจสุมุปปาท.
ให้พิจารณาอาการของปฏิจสุมุปปาทแต่ละอย่าง ทุกๆ อย่างแล้วก็ให้เห็น เพื่อเบื่อหน่าย
เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ; แล้วก็ปฏิบัติเพื่อให้มันเบื่อหน่าย ให้มันคลายกำหนด
ให้มันดับเสีย ซึ่งอาการของปฏิจสุมุปปาททุกๆ อย่างเหล่านั้น.

ธมฺมานุธมฺมปฏิปฺโน ใน **ภิกขุติ อลํ วจนํ** - ผู้ปฏิบัติเพื่อเมื่อนำใน
อาการของปฏิจสุมุปาบทอย่างนี้ ควรจะเรียกว่า ภิกษุผู้ปฏิบัติธรรม สมควรแก่ธรรม.
การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ก็คือ อธิปไตยจายตา แต่ละอาการ หรือปฏิจสุมุ-
บันนธรรมแต่ละอย่าง ถูกพิจารณาเห็น โดยความเป็นของนำเบื่อนหน่วยกลายกำหนด.

ถ้าผู้ใดอยากจะเป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมแล้ว ไม่ต้องวิ่งไปที่ไหน
ให้ลำบาก; ให้เจาะจงลงที่ **อิตถิปัจจยตา** โดยเฉพาะ ที่เป็นเรื่องปฏิจสุมุปาบท
๑๑ อาการ. ดูแต่ละอาการ ว่า เหมะ! มันนำเบื่อนหน่วย. เรื่องนี้ตรัสแก่ภิกษุ
องค์ใดองค์หนึ่ง ในสังยุตตนิกาย เล่ม ๑๖ หน้า ๒๒.

เรื่องที่ ๑๓ ที่น่าสนใจต่อไปอีกก็ว่า **ปฏิจสุมุปาบท** เป็นเงื่อนไข
ของ**พรหมจรรย์**. มันมีหลายๆคนนักที่พูดว่า ไม่รู้จะตั้งตนที่ไหน ? และโดยข้อ
เท็จจริง เขาก็เวียนหัว ไม่รู้ว่าจะตั้งตนที่ตรงไหน ? แต่ละคนมาตามอาตมา ; นี่จับได้
เลยว่า ไม่รู้ว่าตนอยู่ที่ไหน ? ปลายอยู่ที่ไหน ? หัวอยู่ที่ไหน ? ทำอยู่ที่ไหนก็ไม่รู้ ?

ปัญหาที่เอามาถาม แสดงให้เห็นว่า คนเหล่านั้นไม่รู้หัวท้าย ต้นปลาย
ของ**พรหมจรรย์** มันอยู่ที่ไหน ? นี่ก็ขอให้ถือเป็นหลักเสียเลย โดยอาศัยพุทธภาษิตว่า
ปฏิจสุมุปาบทนั้น เป็นเงื่อนไขของ**พรหมจรรย์**, เงื่อนไขแห่ง**พรหมจรรย์**นี้
เรียกว่า **อาทิพรหมจรรย์** เรียกสั้นๆอย่างนี้ เป็นบาลีก็ว่า : **อาทิพรหมจรรย์โก**
ธมฺมปริยาโย - ธรรมะปริยายนี้ เป็น**อาทิพรหมจรรย์** ก็เป็นเงื่อนไขแห่ง
พรหมจรรย์.

เรื่องนี้เคยเล่าให้ฟังแล้วว่า ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าประทับอยู่ลำพังพระองค์
เดียว จะอะไรขึ้นมาก็ไม่ทราบ ทรงเปล่งพระวาจาออกมา เหมือนกับเรานั่งอยู่เฉยๆ
แล้วร้องเพลงเล่น; ว่า **อวิชชาปจฺจุยา สงฺขารํ ; สงฺขารปจฺจุยา วิญฺญาณํ ; ฯลฯ**

ภิกษุองค์หนึ่งได้ยินเข้า เลยแอบมาฟัง : แอบฟังอยู่ข้างหลัง ไม่ให้
พระพุทธเจ้าเห็น จนพระพุทธเจ้าท่านเลื้อยไปเห็น : เอ้า! จับตัวมา ว่า มานี่!
มานี่! แล้วก็ตรัสว่า : *อุคคณฺหาทิ ตวํ ภิกขุ อิมํ ธรรมปริยาโย* - คุณก่อนภิกษุ!
เธอจงถือเอาซึ่งธรรมปริยาสน์; *ปริยาปุณาทิ ตวํ ภิกขุ อิมํ ธรรมปริยาโย*
- คุณก่อนภิกษุ! เธอจงเล่าเรียนซึ่งธรรมปริยาสน์; *ทาเรทิ ตวํ ภิกขุ อิมํ*
ธรรมปริยาโย - คุณก่อนภิกษุ! เธอจงทรงไว้ จำไว้ ซึ่งธรรมปริยาสน์; *อตฺต-*
สนฺนทิตฺตํ ภิกขุ ธรรมปริยาโย อาทิตฺตพหฺมจจริโก - คุณก่อนภิกษุ! ธรรมปริยาสน์
ประกอบไปด้วยประโยชน์ เป็น **เงื่อนไขแห่งพหุผลจรรย**.

จงฟังคำนี้ให้ดีว่า **เงื่อนไขแห่งพรหมจรรย์ : ถ้าจับเงื่อนไขไม่ถูก มันก็ทำไม่ถูก** เหมือนกับว่าไม่ได้เอาเมล็ดพืชเพาะลงไปในดิน มันจะออกชนมาได้
อย่างไร ? เราต้องตั้งต้นที่ถูกต้องอย่างนั้น คือจงศึกษาปฏิบัติจนมูบบาท หรือ
อิทัปปัจจยตา ให้อู่วามันเป็นอย่างนั้นๆ แล้วพรหมจรรย์ของเราจะตั้งต้น **ทั้งใน**
ทางปริยัติทั้งในทางปฏิบัติ.

พรหมจรรย์ปริยัติ เขาก็เรียกว่า ปริยัติพรหมจรรย์ คือเล่าเรียนก็ต้องตั้งต้นด้วยอันนี้; **พรหมจรรย์ในทางปฏิบัติ** ก็เรียกว่าปฏิบัติพรหมจรรย์ คือลงมือปฏิบัติ ก็ต้องปฏิบัติขั้นนี้; แล้วส่วนปฏิภาณนั้นมันเป็นผลจากการปฏิบัติเรื่องนั้น.

ขอให้ถือเอา **อิทัปปัจจยตา** เป็นเงื่อนไขของพรหมจรรย์ ในการเล่าเรียน และการปฏิบัติในพระพุทธศาสนานี้.

นิทานสังยุตต์ เล่ม ๑๖ หน้า ๙๐ **แสดงเงื่อนไขของพรหมจรรย์ไว้ด้วยเรื่อง อิทัปปัจจยตา** ซึ่งได้พูดแล้วพูดเล่า อธิบายแล้วอธิบายเล่าว่า มันเป็นกฎของกฎทั้งหลาย แม้แต่กฎของวิทยาศาสตร์ แม้แต่กฎอะไรก็ตาม ก็คือ อิทัปปัจจยตา. แล้วอันนี้กลายเป็นเงื่อนไข หรือจุดตั้งต้น ที่เราจะต้องศึกษา เล่าเรียน และปฏิบัติในพระพุทธศาสนานี้.

เรื่องที่ ๑๔ ในข้ออันไพบราว่า **อริยญายธรรม คือ ปฏิจจนมุปบาท** นั้นนั่นก็คือสูตรที่เอามาเล่าแล้วว่า อริยสาวกจะต้องพ้นจากเวรภัยทั้ง ๕ แล้วก็มีโสธะปัตติยังกะ ๔ แล้วก็มีอริยญายธรรม หรือพูดอีกทีก็คือ **ให้รู้ว่า อิทัปปัจจยตา หรือ ปฏิจจนมุปบาทนี้เป็นอริยญายธรรม.**

ญายธรรม แปลว่าธรรมเครื่องไป หรือเครื่องพาสัตว์ไปให้พ้น; **อริยะ** แปลว่า อันประเสริฐ. **ธรรมที่จะเป็นเครื่องไปเอง หรือพาสัตว์ไปให้พ้น** นั่นคือ **อิทัปปัจจยตา**; ไม่มีธรรมอื่น; หรือถ้าจะเรียกชื่ออย่างอื่น ก็ไม่ใช่ธรรมอื่น มันก็เป็นธรรมนี้; คือรู้สิ่งทั้งหลายทั้งปวง ในลักษณะที่ยึดมันถือมันไม่ได้ นั่นแหละมันจึงจะหลุดออกไป หรือพาไปได้; เป็นสูตรที่ตรัสแก่นาถปิณฑิกคหบดี สูตรเดียวกันกับที่เล่าแล้วก่อนหน้านี้; (ดูหน้า ๒๙๗).

อนึ่ง **อิทัปปัจจยตา** นี้ เป็นมัชฌิมาปฏิปทา. เรื่อง “**มัชฌิมาปฏิปทา**” ขอให้จำใส่ใจไว้ว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา. พุทธศาสนา เป็นสายกลาง ไม่เอียงซ้ายเอียงขวา ไม่ไปทางโน้นทางนี้ อยู่ตรงกลาง เป็นมัชฌิมาปฏิปทา.

มีพระบาลีตรัสไว้ว่า ปฏิจจนุปบาทฝ่ายที่เกิดขึ้นทุกขะ : อวิชชา/อญฺยา
สงฺขารฯลฯ ที่เรียกว่า สมุทยวาร ; เมื่อกำลังเป็นไปอยู่ นี้เป็น มิจฉาปฏิบัติทา.

ส่วนที่ว่า อวิชชาฯลฯ อเสสวราคนิโรธา สงฺขารนิโรธา, สงฺขาร-
นิโรธา วิญญานนิโรธา ฯลฯ ที่เรียกว่า นิโรธวาร ; เมื่อกำลังเป็นอยู่ นี้เป็น
สัมมาปฏิบัติทา.

พูดให้ฟังนี้เข้าใจง่าย ก็คือว่า อิทัปปัจจยตา ส่วนที่ให้เกิดทุกข์นั้น
เป็นมิจฉาปฏิบัติทา ; อิทัปปัจจยตา ส่วนที่ให้ทุกข์ดับลงนี้ เป็นสัมมาปฏิบัติทา.
นี้เพื่อให้เห็นชัดทันทีว่า อิทัปปัจจยตา ไม่ใช่คำพูด ไม่ใช่เพียงแค่เป็นความรู้ ต้อง
เป็นการปฏิบัติ คือกระทำลงไปจริงๆ ด้วยกาย วาจา ใจ. ถ้าทำฝ่ายนิโรธวารแล้ว
ก็เป็นสัมมาปฏิบัติทา.

ที่นี้ สัมมาปฏิบัติทาในลักษณะนี้ เรียกว่ามัคฉิมาปฏิบัติทาที่เป็นอวัจ-
กิมมรรคดับทุกข์ได้. นี่มันเป็นคำอธิบายที่ลึกซึ้ง คือว่าไม่สุดโต่ง ไปฝ่ายโน้นฝ่ายนี้
ไม่เรียกว่ามี ไม่เรียกว่าไม่มี ไม่เรียกว่าอัตตา ไม่เรียกว่าอนัตตา.

ถ้าถ้าอธิบายจะกินเวลามาก จะขอสรุปความให้ช่วยจำไว้ที่ว่า : ที่เรียกว่า
อัตตาฯลฯ นั้น เพราะมันโง่; โง่ไปในทางที่จะมีอัตตา. ส่วนที่เรียกว่าอนัตตานั้น
ถ้าแปลอนัตตาเพียงนั้นก็เป็นนัตถิกทฤษฎี : โง่ไปในทางที่จะไม่มีอะไรเลย. ถ้า
เป็น อิทัปปัจจยตา มันอยู่ตรงกลาง จะไม่พูดว่าอัตตา หรือจะไม่พูดว่า อนัตตา,
ถ้าจะพูดว่าอนัตตา ก็ต้องพูดตามแบบของ อิทัปปัจจยตา.

เพราะฉะนั้น สรุปความได้ว่า อิทัปปัจจยตา จะช่วยให้อนัตตาไม่เป็น
มิจฉาทฤษฎี. ถ้าปราศจาก อิทัปปัจจยตา เสียแล้ว อนัตตาจะเป็นมิจฉาทฤษฎีทั้งนั้น;
สูญญตา ก็จะเป็นมิจฉาทฤษฎี; แต่เดี๋ยวนี้มี อิทัปปัจจยตา กำกับอยู่ อนัตตา..

หรือสัญญาจึงจำกัดความหมายไว้แต่เพียงว่า เพราะเป็น อิทัปปัจจยตา; คือเมื่อมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น.

ถ้าพูดให้ชัดแล้ว อย่าไปพูดว่าอัตตา อนัตตา แต่ให้พูดว่า อิทัปปัจจยตา : พูดว่าอัตตา ก็สมมติฝ่ายนี้; พูดว่าอนัตตา ก็สมมติฝ่ายโน้น. **ถ้าไม่สมมติเลย ต้องพูดว่า อิทัปปัจจยตา.**

บาลีอนัตตลักขณสูตร **เรื่องขั้น ๕ เป็นอนัตตา** นั้น ก็พูดเป็นสมมติ เพราะว่าถ้าพูดไม่สมมติ จะต้องพูดเป็น อิทัปปัจจยตา. ในที่นี้พระพุทธเจ้าตรัสด้วย ภาษาวรรณกา ภาษากนธรรณกา จึงตรัสว่า : **รูปเป็นอนัตตา เวทนาเป็นอนัตตา สัญญาเป็นอนัตตา ฯลฯ** ท่านพูดภาษาวรรณกา แต่หมายความว่า **อนัตตาแบบ อิทัปปัจจยตา** ไม่ใช่แบบนัตถิกทฤษฎี หรือแบบอุจเฉททฤษฎี.

ที่นี้ **ปัญหายุ่งยากลำบาก** เกิดขึ้นในประเทศไทยเรา หรือประเทศอื่นๆ ที่เข้าใจผิดในเรื่องนี้ อนัตตาเลยเป็นมิจฉาทฤษฎี สัญญาเป็นมิจฉาทฤษฎีไปหมด คือไม่มีอะไรไปเสียเลย.

อิทัปปัจจยตา นั้น ไม่ยอมให้พูดว่า “มี” แล้วก็ยังไม่ยอมให้พูดว่า “ไม่มี” ถ้าเห็น อิทัปปัจจยตา จริงๆ แล้ว ท่านจะไม่พูดว่า “มี” หรือจะไม่พูดว่า “ไม่มี”. อิทัปปัจจยตา นั้น มันแล้วแต่ปัจจัย : **เมื่อสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น**; มีเท่านั้นเอง เกิดขึ้นแล้วก็ชั่วขณะเท่านั้น ไม่ควรจะพูดว่า “มี” ไม่ควรจะพูดว่า “ไม่มี”; ดังนั้นจะพูดว่าอะไร? ถ้าพูดตามภาษาผู้รู้ ก็พูดว่า อิทัปปัจจยตา. ชาวบ้านฟังไม่ถูก เพราะฉะนั้น ก็ต้องพูดว่า “มี” หรือว่า “ไม่มี” คำใดคำหนึ่ง ให้ชาวบ้านฟังถูก.

นี่แหละ การรู้ อิทัปปัจจยตา นี้ พอรูมันก็เป็นมรรคิมาปฏิบัติภา อัน
 แสนประเสริฐขึ้นมาทันที ในจิต ในใจ ในกาย ในวาจาในนี้ มันพิเศษอย่างนี้;
 มรรคิมาปฏิบัติภาชนิดที่เรียกว่าสัมมาทวิฐ สัมมาสังกัปปะ ฯลฯ อะไรก็ตาม มันจะรวม
 อยู่ในคำๆ เดียวนี้ คือ อิทัปปัจจยตา. เพราะว่าถ้ารู้ อิทัปปัจจยตา แล้ว ความเห็น
 ก็ถูก ความปรารถนาก็ถูก พุทธาก็ถูก การงานก็ถูก เลี้ยงชีวิตก็ถูก ความเพียรก็ถูก
 สติก็ถูก สมาธิก็ถูก ถูกหมดเพราะอำนาจของการเห็น อิทัปปัจจยตา.

นี่ชั้นสูงสุด คือเป็นโลกุตตระ อภิวรรคิกมรรคชั้นโลกุตตระ จงสนใจ
 ที่จะใช้ อิทัปปัจจยตา เหมือนกับว่าเป็นวิธีลัดแบบสายฟ้าแลบ ดึงเอามาซึ่ง
 มรรคิมาปฏิบัติภาชั้นสูงสุด ได้เดี๋ยวนี้. นี่สังยุตตนิกาย เล่ม ๑๖ หน้า ๕.

เรื่องที่ ๑๕ ก็มาถึง เรื่องที่ชวนให้คิดนึกถึงตัวเรามากขึ้น.

พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้เป็นใจความว่า : จิตของมนุษย์นั้นยุ่งเหมือน
 ค้ายุ่ง เพราะไม่รู้ปฏิจาสมุปบาท. นี่ฟังดูให้ตี จิตของคนเรานั้นมันยุ่งเหมือน
 กับค้ายุ่ง เพราะเหตุเดียว คือไม่รู้ปฏิจาสมุปบาท ถ้ารู้ปฏิจาสมุปบาท หรือ
 อิทัปปัจจยตา เสียแล้ว จิตของเราจะไม่ยุ่งเหมือนค้ายุ่ง. ในวันหนึ่งๆ ชาวบ้าน
 อยู่ที่บ้านที่เรือนนั้น หัวใจมันยุ่ง ได้ยินเขาว่าอย่างนั้น มันยุ่งเรื่องนั้น มันยุ่งเรื่องนี้
 มันยุ่งไปหมด มันสาบไม่ออก เพราะมันไม่รู้จักใช้กฎเกณฑ์แห่ง อิทัปปัจจยตา :
 พวกอยู่ที่บ้าน หัวใจจึงยุ่ง.

ทีนี้ พวกที่มาวัดก็หัวใจยุ่ง : ตามปัญหาอะไรก็ไม่รู้ ยุ่งไปหมด จับต้น
 ชนปลายไม่ถูก. นี่แสดงว่าจิตใจมันก็ยุ่งเหมือนค้ายุ่ง มันจึงตามปัญหายุ่งไปหมด
 ยุ่งๆ ไปหมด ไม่มีข้างต้น ไม่มีตรงกลาง ไม่มีข้างปลาย.

นี่เรียกว่าชาวบ้านหรือชาววัด เด็ก ผู้ใหญ่ ผู้หญิง ผู้ชาย หนุ่มสาว
แก่เฒ่า จิตยุ่งเหมือนด้ายยุ่ง เพราะไม่รู้ อธิปไตยจรรยา !

ข้อนี้ได้ตรัสแก่พระอานนท์ ในทุกขวรรค นิทานวรรค สังยุตตนิกาย
เล่ม ๑๖ หน้า ๑๑๑ ว่า : “เอตสส อานนท ธมมสส อญญาณา อนนุโพธา
อปปฏิเวธา - ตุก่อนอานนท์! เพราะไม่รู้ เพราะไม่รู้ตาม เพราะไม่แทงตลอด
ซึ่งธรรม คือปัจจุสมุปบาทนั้น; เอวมยิ ปชา - สัตว์นี้ จึงมีอาการอย่างนี้
คือ ตนตาคูลชาตา - ยุ่งเหมือนกลุ่มด้ายยุ่ง; กุฬิคุณจิฆชาตา - ยุ่งเหมือน
เศษด้ายยุ่ง; มุณขปพพชฎา - ยุ่งเหมือนเชิงหม้อมูญชะและเชิงหม้อปัพพะชะ;
อปายิ ทุกคคิ วินิปาติ สสาริ นาทิวตตติ - ย่อมไม่ลวงพันรอบาย ทุกคคิ วินิปาติ
สังสาระ ไปได้”.

เรื่องมันมีว่า พระอานนท์มาทูลพระพุทธเจ้าว่า เรื่องปัจจุสมุปบาทนี้
เขาวัวยากว่าลึก แต่มันปรากฏแก่ข้าพระองค์คล้ายกับว่าคั้น.. พระพุทธเจ้าตรัสว่า
อย่า! อย่าพูดอย่างนั้น! นี่สำนวนท่านเรียงว่าอย่างนั้น : คล้ายๆ กับว่าพระพุทธเจ้า
ทำรู้สึกในพระอานนท์มากที่พูดอย่างนั้น จึงตรัสว่า ตุก่อนอานนท์! เพราะไม่รู้
เพราะไม่รู้ตาม เพราะไม่แทงตลอด ซึ่งเรื่องนี้ จิตใจของสัตว์จึงยุ่งเหมือนปมด้ายยุ่ง
คือว่าเศษด้ายที่มันเต็มไปด้วยปม กี่วๆ คอตๆ แล้วมีปม แล้วมันพันกันยุ่ง เป็น
กลุ่มใหญ่.

นี่ใครๆ ก็คงจะพอนึกออก มองเห็นว่า เศษด้ายเป็นปมแล้ว มันยุ่ง
กันใหญ่ มันมากอย่างนี้ มันไม่รู้ว่าจะดึงอันไหนออกก่อน แล้วจึงจะให้มันออกมา
เรียบร้อยได้ น้อย่างหนึ่ง.

หรือว่า เชิงหม้อชนิดหนึ่ง เขาเรียกว่าหม้อมูญชะ หม้อปัพพะชะ ไม่ทราบ
ว่าจะแปลเป็นภาษาไทยว่าหม้ออะไร เพราะไม่ทราบแน่ แปลๆ กันมาว่าหม้อปล้อง

หม้ามุงกระต่าย นี่ไม่ทราบว่าคุณหรือไม่ถูก แต่ขอให้นึกไปถึงภาพพจน์เอาไว้แล้วกัน ว่าหม้ามุงชนิดนั้น มันประสานกันยุ่ง เหมือนกับที่ริมลำธารนี้ มีเถาวัลย์อะไรชนิดหนึ่ง เส้นเล็กๆ ฝอยละเอียด สานกันยุ่ง ไม่รู้จะดึงมาได้อย่างไร.

ที่มันยุ่งเหมือนอย่างนั้น เพราะว่าไม่รู้อิทัปปัจจยตา ว่าเพราะมีสิ่งนี้ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ๆ จึงเกิดขึ้น. มันไม่เห็นกระจ่างอย่างนั้น มันจึงพันกันยุ่งไปหมด จิตสัตว์จึงยุ่งเหมือนปมด้ายยุ่ง เพราะไม่รู้ปัจจุสมุปบาท.

นี่คือกุขิ มรราวาสที่ไม่ประสปีระสาเรื่องอิทัปปัจจยตานี้ จิตมันจะยุ่งสักเท่าไร : นั่งอยู่ในครว มันก็ทำไม่พินก็ได้ เพราะจิตมันยุ่งโดยที่ไม่รู้อิทัปปัจจยตา.

ที่นี้มาถึงเรื่องทางธรรมะ ทางศาสนา ก็อย่างเดียวกันอีก : ธรรมะแขนงไหน ไม่ว่าจะพูดกันแขนงไหน เรื่องโลก เรื่องธรรมะ เรื่องต่ำ เรื่องไกล เรื่องสูง จะไม่ยุ่ง ก็เพราะว่ามันสาบสูญเสียได้ด้วยความรู้ที่ชัดเจนแจ่มแจ้ง ในข้อที่เป็น อิทัปปัจจยตา.

มรราวาสจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้ข้อนี้ เพื่อว่าจิตมันอย่าได้ยุ่ง. มรราวาสมีเรื่องที่จะทำให้จิตยุ่งง่ายกว่าบรรพชิต เพราะฉะนั้น มรราวาสก็จำเป็นจะต้องมีความรู้เรื่อง อิทัปปัจจยตา มากกว่าบรรพชิต; จึงจะถูกต้อง.

แล้วที่นี้คุณกันไปในเรื่องยุ่ง ก็มาถึงข้อที่ว่า ทำไมมันจึงยุ่ง? ที่เกี่ยวข้องกับจิตใจของมนุษย์ ที่เกี่ยวกับความทุกข์ ความยุ่งๆ ในจิตนี้ มันมีประจำวันในชีวิตประจำ แก่มรราวาสนับไม่ไหว. มันก็เรื่องอิทัปปัจจยตา : อาการยุ่งนั้น คือ อิทัปปัจจยตา ชนิดที่มองไม่ออก. ที่นี้ ที่มันไม่ยุ่งก็คือ อิทัปปัจจยตา ที่มองออก,

เดี๋ยวนี้ คนเรามีความรู้สึกในรูป, ในเวทนา, ในสัญญา, ในสังขาร, ในวิญญาณ; ๕ อย่างนี้ ในลักษณะที่เป็นความพอใจผลิตเพลิน ที่เรียกว่า **นันทิ**; **นันทิ** - ความเพลิน : เพลินในรูป, เพลินในเวทนา, เพลินในสัญญา, เพลินในสังขาร, เพลินในวิญญาณ; คือในร่างกาย, แล้วก็ในความรู้สึก, แล้วก็ในความจำหมาย, ในความคิดนึก, ในความที่จิตมันรู้แจ้ง; แต่ถ้าถูกใจขึ้นมาก็ **พอใจตัวเอง**.

ความพอใจตัวเองนี่ จะไม่มีความพอใจชนิดไหนมากเท่า : บางทีก็พอใจในลักษณะของรูป บางทีก็พอใจในลักษณะของเวทนา บางทีก็สัญญา บางทีก็สังขาร บางทีก็วิญญาณ. ความพอใจนี้ เรียกว่า **นันทิ**. **นี่ ตัวที่มันจะทำอยู่ เรียกว่า นันทิ - ความผลิตเพลิน**; ความไม่ความหลงที่ทำให้เกิดความผลิตเพลิน; มีความผลิตเพลินแล้ว นั่นคืออุปาทาน.

นันทิ นั้น คืออุปาทาน. คนที่ไม่เคยเห็นพระบาติตรงๆ จะไม่เชื่อ. อาตมาที่แรกก็ไม่ค่อยเชื่อ แต่พบพุทธภาสิต **ตทุปาทาน** นี่มากเข้าๆ จึง เอ้า! มันอันเดียวกัน **มีนันทิที่ไหน มีอุปาทานที่นั่น** ไปรัก ไปชอบ ในอะไรก็มีอุปาทานในนั้น ที่นั่น แล้วมันที่นั่นแหละ คืออุปาทาน.

พอมีอุปาทานแล้ว ไม่ต้องพูด : ก็มีภพ มีชาติ คือตัวกู ของกู แล้วปัญหาเรื่องขรามณะ โสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาส ก็ตามมา : แล้วมันจะไม่ยุ่งทนไหวหรือ? ลองคิดดู. **ทุกเรื่องมันเอามาใส่ที่ “ชาติ” ทั้งหมด**; ก็เรื่องๆ มันเอามาใส่ที่คำว่า “ชาติ”.

“ชาติ” นี่มาจาก ภพ; “ภพ” มาจาก อุปาทาน. อุปาทานนั่น **คือนันทิ**; **นันทิที่เกิดความพอใจในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณ** **นี่แจกลูกออกไปมันก็ยุ่งตาย**; เพียง ๕ อย่าง แต่ละอย่างนี้ มันก็มีทั้ง

อดีต อนาคต ปัจจุบัน; หยาบ ละเอียต ข้างหน้า ข้างหลัง ข้างใน ข้างนอก มันจึงยุ่งกันใหญ่; นี่พระพุทธรเจ้าตรัสว่าการเกิดขึ้นแห่งอุปาทาน, ภพ, ชาติ นั้นมันมากมายอย่างนี้; เกิดในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณ ในลักษณะนี้.

ที่นี้ **เรื่องที่ ๑๖** ขอให้ท่านฟังต่อไปอีก เป็นเรื่องสุดท้าย ก็คือเรื่องราว **ทำไม อิทัปปัจจยตา จึงแก้ปัญหาคำๆ ได้?** จะต้องตั้งปัญหาอย่างนั้นก่อน ว่าทำไม อิทัปปัจจยตา คำเดียวนี้จะแก้ปัญหาคำๆ อย่างต่างๆ ได้?

คำตอบตามพระพุทธรภาษิตนั้นก็ถือว่า ใน อิทัปปัจจยตา นั้น **“ไม่มีผู้กิน”** !
 พึงดูให้ดีๆ ใน อิทัปปัจจยตา นั้น **ไม่มีผู้กิน ไม่มีผู้กระทบ ไม่มีผู้เสวย ไม่มีผู้อยาก ไม่มีผู้ยึดมั่น.** ใน อิทัปปัจจยตา นั้น **ไม่มีผู้กิน** หมายความว่า อาหาร ๔ มี วิญญาณาหารเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดนั้น มันเป็นปัจจัยเพื่อให้เกิดภพใหม่เท่านั้น. ความรู้สึกทางจิตใจทั้งหลายนี้ มันเป็นไปในทางที่จะให้เกิดอุปาทานยึดมั่นจนมีภพใหม่ **“ไม่มีตัวผู้กิน”** ที่ตรงไหน ก็ถือว่า ถ้ามีปัจจัยคือวิญญาณาหารเป็นต้นแล้ว ภพใหม่ เป็นต้องมี ไม่มีใครเป็นผู้กินอาหาร มีแต่อาหารที่ปรุงให้เกิดภพใหม่. นี่ก็ข้อหนึ่งแล้ว; อย่าเห็นว่าเป็นอาหารแล้ว จะต้องเป็นผู้กิน.

กวฬิงการาหารธรรมคาสามญ คือคำข้าวที่เปิบเข้าปากนี้ มันก็ไม่มีผู้กิน; บทปัจจุเวกขณะของพระเถระก็มี : **นิสสตุโต นิชชีโว สุกโข ธาตุ-มตฺตโก**; มันมีเพียงว่า อาหารนั้นก็ป็นรูปธรรม ตามธรรมชาติ, แล้วก็ผ่านเข้าไปสำหรับทำให้เนื้อหนังมันเจริญ; ส่วนทางจิตใจรู้สึกว่าเป็น **“ตัวผู้กินอาหารแล้ว”**; นี่เป็นภพใหม่, เกิดภพใหม่ขึ้นมา เป็น **“ตัวผู้กินอาหาร”**. มันมีแต่อย่างนี้.

ผู้กินแท้ๆ มิได้มี : มันมีแต่ **สิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น**; **สิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น**; มิได้แต่พูดอย่างนี้ ตัวตนของบุคคลผู้กินอันแท้จริงไม่มี.

- สิ่งที่เราจะต้องเรียนรู้และปฏิบัติ

๓๒๓

ผู้กระทบก็ไม่มี : ไม่มีบุคคลตัวตนสัตว์อะไรที่เป็นผู้กระทบผัสสะนั้น ; มีแต่ สฬายตนปจฺจยา ผสฺโส - เพราะมีสฬายตนะเป็นปัจจัย คือมีอายตนะภายนอก และอายตนะภายใน เป็นปัจจัย ผัสสะจึงเกิดขึ้น : **ผัสสะมี แต่ผู้ผัสสะไม่มี** : ผู้กระทบนั้นไม่มี. ถ้ามองเห็น อิทัปปจฺจยตา จะเห็นว่าผู้กระทบนั้นไม่มี มีแต่การกระทบที่เกิดขึ้นเพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย.

ผู้ส่วยเวทนา ก็ไม่มี : มีแต่ ผสฺสฺปจฺจยา เวทนา - เพราะ ผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงเกิดขึ้น : มีแต่เวทนาที่เกิดขึ้นเพราะผัสสะเป็นปัจจัย ตัวผู้ส่วยเวทนานั้นไม่มี.

ตัวผู้ยอกผู้สัมผัสหวนนี้ ไม่มี : มีแต่เวทนาปรุณฺคณา : เวทนา-ปจฺจยา ตณฺหา - เพราะเวทนาเป็นปัจจัย ตัณหาจึงเกิดขึ้น.

ตัวผู้ยึดมั่นถือมั่น นั้น ก็ไม่มี : ผู้ทำอุปาทานนั้น ก็ไม่มี ; มีแต่ : ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ - เพราะตัณหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงเกิดขึ้น. ทั้งหมดนี้ เป็นธรรมชาติ แล้วก็ไปตามกฎเกณฑ์แห่ง อิทัปปจฺจยตา : ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีอดีต ไม่มีชิว ไม่มีอย่างที่เขาเรียก ๆ กันเป็นตัวตน นั้นมันไม่มี.

ยังมีภิกษุหัวดื้อองค์หนึ่ง ชื่อโมลลยผคฺคุณะ ภิกษุรูปนี้จะให้มีตัวตน เสียเรื่อย ไปกะยั้นกะยอพระพุทธเจ้า จะให้พระพุทธเจ้าตรัสในทำนองที่มันมีตัวตน อย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมาให้มันได้. พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสอย่างนี้ : **ไม่มีผู้กินอาหาร, มีแต่อาหารที่ปรุณฺให้เกิตร่างกายใหม่หรือภพใหม่ ; ไม่มีผู้กระทบหรือทำผัสสะ, มีแต่เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย อากาการแห่งผัสสะก็เกิดขึ้น ; ไม่มีผู้ส่วยเวทนา, มีแต่เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงเกิดขึ้น ; ฯลฯ ทำนองนี้ทั้งนั้น.**

เราไม่อาจรู้สึกอย่างนั้น ปุถุชนจะไม่รู้สึกอย่างนั้น. จิตคิดว่า นี่คือฉัน :
 ฉันกระทบ ฉันส่าย ฉันไถ่ ฉันกิน ฉันยึดครอง นี่มันเป็น “ฉัน”. แต่ถ้า
 อิทัปปัจจยตา เข้ามา จะแสดงให้เห็นทีเดีย่ว่า ตัวฉันนั้น ไม่มี. อะไรๆ ที่ว่าตัว
 ฉันนั้น มันเป็นเพียงเท่านั้น : การกระทบบมี แต่ผู้กระทบไม่มี; การส่ายเวหนามี
 แต่ผู้ส่ายเวหนาไม่มี; ความอยากมี แต่ผู้อยากไม่มี; ความยึดมั่นถือมั่นมี แต่ผู้ยึดมั่น
 ถือมั่นไม่มี; นี่นิทานวรรค สังยุตตนิกาย เล่ม ๑๖ หน้า ๑๕ เป็นพระพุทธานุชา
 มีอยู่อย่างนี้.

ถ้ารู้สึกได้อย่างนี้ จะสบายสักเท่าไร ฆราวาสทั้งหลายลองคิดดู. ฆราวาส
 ทั้งหลายจมอยู่ในกองเวทนา กองอาหาร กองอะไรต่างๆ มันมีผู้นั้น ผู้นี้ ผู้นั้น
 ผู้ใดไรเรื่อยไป จนจิตยุ่งเหมือนท้ายยุ่ง. แต่พอ อิทัปปัจจยตา เข้ามาก็ไม่มี “ผู้”
 สักผู้เดียว มีแต่อาการแห่ง อิทัปปัจจยตา อาการหนึ่งๆ เป็นไปตามธรรมชาติ ตาม
 กฎเกณฑ์ของธรรมชาติ.

ถ้า ถ้าเราอยากจะเป็นฆราวาสที่จิตใจไม่ยุ่ง ก็เอา “ผู้” นออกเสีย :
 ผู้นั้น ผู้นี้ ผู้นั้น เอาออกเสีย; หรือเป็นหญิง เป็นชาย เป็นผัว เป็นเมีย เป็นนาย
 เป็นบ่าว เป็นอะไร เป็นผู้แพ้ ผู้ชนะ เอาออกเสีย; ให้มันเหลือแต่อาการแห่ง
 อิทัปปัจจยตา นี่ฆราวาสจะได้รับประโยชน์ข้อนี้.

ถ้าไม่รู้จัก อิทัปปัจจยตา จะตกนรกทั้งเป็น ทันและเดี๋ยวนี้!
 นี่ในสฬายตนสังยุตต์ เล่ม ๑๘ หน้า ๑๕๘ มีข้อความที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงนรก
 ชื่อแปลกประหลาด จนเอาตามาอยากจะทำว่า พวกอรรถกถาจารย์ก็ไม่เข้าใจ แล้ว
 แดมไปกล่าวว่านรกก็นั่งอยู่ใต้บาดาล ไต๋นรกไต่กินนั่นแหละ.

นรกที่ว่านี้ พระพุทธเจ้าท่านตรัสเรียกว่า ฌฬสสายตนิกรก; ฌ แปลว่า หก, ฌฬสสายตนิกะ - เป็นไปในทางสัมผัส; คือทางการติดต่อกับผัสสะ; นี้นรกที่เนื่องด้วยผัสสะ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้เรียกว่า อายตนิกรก.

นรกที่เนื่องด้วยการสัมผัสทางอายตนะ ๖ นี้ นั้นหมายถึงว่า เมื่อตาได้ เห็นรูป หูได้ฟังเสียงเป็นต้น อย่างไหนก็ตามเถอะ ความไม่รู้ ความขาดสติ ความอะไรนั้นนะ มันมี มันจึงสัมผัสสิ่งด้วยอวิชชาสัมผัส; อวิชชาสัมผัส ต้องให้เกิดเวทนา ขันธ์ที่เป็นเวทนาเพื่ออวิชชา เกิดตัณหา เกิดอุปาทาน แล้วร้อน เหลือประมาณในขณะนั้น ในขณะที่มีความยึดมั่นถือมั่นอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นตัวกู-ของกูนั้นแหละ ร้อนเหลือประมาณ; นรกนี้ เรียกว่า อายตนิกรก หรือ ฌฬสสายตนิกรก หรือ ฌฬสสายตนิกรก.

พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า ที่อายตนะจะมีนรกอะไรได้? พระอรรถกถาจารย์ เลยเดา ว่าพระพุทธเจ้าทรงหมายถึงมหานรกอเวจี อะไรที่มันร้อนที่สุดโน้น! แต่เมื่อคุณตามพระพุทธภาษิตนี้แล้ว ไม่ใช่อย่างนั้น! กลับเป็นท่านองว่า : นรกร้อนกว่านรกอเวจี; นรกอเวจี ถ้ามีจริงก็อยู่ที่นั่น ถ้ามีจริงก็อยู่ที่อายตนะ ๖! ส่วนที่เขียนตามรูปภาพว่าอยู่ที่ดินนั้น ไม่ร้อนเท่า; ฉะนั้น ขออย่าได้ตกนรกนี้เถอะ : อย่าได้ตกนรกชื่อ ฌฬสสายตนิกรก นี้ก็แล้วกัน.

ที่นี้ สวรรค์ ชื่อ ฌฬสสายตนิกรสวรรค์ คือไม่มีตัวกู-ของกู ที่ทำให้ร้อน เมื่อกระทบรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์; นี่เป็น สวรรค์ที่ดีกว่าสวรรค์ ๖ ชั้น ข้างบนฟ้าโน้น. สวรรค์นี้ ๖ เหมือนกัน ชื่อ ฌฬสสายตนิกะไปตามอายตนะ ๖ : มีสติควบคุมการกระทบทางอายตนะไม่ให้เกิดอุปาทาน ยึดมั่นถือมั่นขึ้นมา แล้วสบายที่สุด นี่เป็นสวรรค์ที่ดีกว่าสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช, ชั้นดาวดึงส์, ชั้นยามา, ชั้นดุสิต, ฯลฯ อะไรที่พูดกันนั้นนั้น สวรรค์นั้นไม่ดีเท่าสวรรค์นี้!

ขออย่าให้ตกนรกชื่อฉสยตินิกนรก ! ขอให้มรवासทุกคนได้สวรรค์
 ชื่อฉสยตินิกสวรรค์ ทั้งและเดยวัน คือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ถูกแผดเผา
 ด้วยกิเลส แล้วสงบเย็นเป็นสุขอยู่ได้ในโลกนี้; จะทำประโยชน์อะไรก็ทำได้.
 นคือสวรรค์ชั้นนี้ที่อายตนะ ๖. นรกก้อยอายตนะ ๖ สวรรค์ก้อย
 อายตนะ ๖; และนี่แหละคือนรกจริง สวรรค์จริง.

บิณฑกทุกขนิคได้ด้วยความรู้เรื่อง อิทัปปัจจยตา เป้าถึงสวรรค์
 ทุกขนิคได้ ก็ด้วยความรู้เรื่อง อิทัปปัจจยตา.

ขอให้มรवासทั้งหลายคิดว่า มันน่าสนใจสักเท่าไร? เพราะว่า
 มรवासทั้งหลาย มีอารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แวดล้อมอยู่รอบๆ ตัว เป็น
 ประจำวันมากมาย นับไม่หวาดไม่ไหว. เป็นอันว่า จะเป็นเรื่องนรกสวรรค์
 หรือเป็นเรื่องดับทุกข์ ดับกิเลสอะไรก็ตาม มันอยู่ที่ความรู้เรื่อง อิทัปปัจจยตา.
 นรกวสวรรค์ชั้นนี้ มีในสพายนสงยุตต์ เล่ม ๑๘ หน้า ๑๕๘ สำหรับนรก; หน้า
 ๑๕๙ สำหรับสวรรค์. ไปติดตามหาอ่านดูให้มันละเอียดยิ่งกว่านี้เองเถิด.

นี้อาตมาเป็นแต่เพียงเอามากล่าวทุก ๆ เรื่อง ที่พอเป็นเรื่องกรุยทาง
 ให้เกิดความเข้าใจ แล้วไปค้นหาเพิ่มเติมให้ละเอียดเอาไต่เอง. ความมุ่งหมายมี
 อย่างเดียวว่า แม้เรื่อง อิทัปปัจจยตา จะเป็นเรื่องโลกุตตรธรรม ก็ยังจำเป็นสำหรับ
 มรवास ด้วยเหตุผลดังที่ได้อธิบายมานี้ เหลือที่จะจาระไนให้มันละเอียดจนหมดได้
 จึงกล่าวแต่โดยย่อ โดยสังเขปเอาแต่ใจความ.

ถ้าจะเป็นกามโลก ๑๐ จำพวก ก็ควรเป็นพวกที่ดีที่สุด โดยอาศัยเครื่องมือ
 อิทัปปัจจยตา. อิทัปปัจจยตา แห่งการทะเลาะวิวาทนั้น กัระบับได้ด้วย อิทัปปัจจยตา
 แห่งการไม่ทะเลาะวิวาท. มรवासควรจะฉลาดในเรื่องเหล่านี้; มรवासควรจะนึกถึง

ปวิเวกปัตติ คือความสงบสุขทางจิตใจที่ลึกซึ้ง ที่ไม่เป็นการปรุงแต่ง ไม่ยึดมั่นถือมั่น. ถ้ายึดมั่นถือมั่น ไม่ใช่ปวิเวกะ. ปวิเวกะ ต้องปราศจากความยึดมั่นถือมั่น. **ถ้ายึดมั่นถือมั่น มันวิเวกไปไม่ได้** มันวิเวกไปไม่ได้. อนาถปิณฑิกะร้องไห้ เพราะว่า ไม่ได้ฟังเรื่องนี้แต่เนิ่นๆ เทียวนี้จะตายอยู่หยกๆ แล้วจึงเอาพุท; แล้วขอพรว่า ต่อไปนี้ขอให้สอนเรื่องนี้ให้แพร่หลายที่สุด.

ฆราวาสควรศึกษาเรื่องสุญญตา พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า **ถ้าไม่มีสุญญตา เป็นหลักแล้ว วินัยจะเลอะเลือน; วินัยเลอะเลือนแล้ว ธรรมะจะเลอะเลือน; ธรรมะเลอะเลือน วินัยเลอะเลือน วินัยเลอะเลือน ธรรมะเลอะเลือน** จะย้อนกันไป จะย้อนกันมา จนเลอะเลือนถึงที่สุด : นี่มีในอังกุตรนิกาย หมวด ๕ เล่ม ๒๒ หน้า ๑๒๒.

ถ้าเอาสุญญตาออกเสียแล้ว แก่นแท้หมด เหลือแต่เปลือก เหลือแต่ กระพี้. **ถ้ารู้เรื่องสุญญตา ก็หมายความว่า รู้เรื่อง อิทัปปัจจยตา.** ความเป็นพระอริยสาวกอยู่ที่อาศัย อิทัปปัจจยตา ทำให้หมดเวรหมดภัย แล้วทำให้มี โสตาปัตติยังคะ ๔. หัวใจของพระพุทธศาสนา คือ **สพฺเพ ธมฺมา นาลิ อภินิเวสย;** นั่นแหละคือตัว อิทัปปัจจยตา ที่ทำให้ไม่ยึดมั่นถือมั่นในธรรมทั้งหลายทั้งปวง.

ขอให้ถือว่า ธรรมะสูงสุด ชั้นโลกุตตระนี้ เป็นสมบัติที่พระพุทธเจ้า ท่านมอบให้แก่คนทุกคน; ที่มีความแตกต่างระหว่างปุถุชนกับอริยสาวก ก็เพราะ สมบัติอันนี้ : ปุถุชนไม่มีเสียเลย; อริยสาวกจะมี และมีมากขึ้นไปตามลำดับๆ. **เรื่องนิพพานนี้ ฆราวาสควรจะสนใจ** เพราะมีตัวอย่างมาแล้วถึง ๗ ราย เป็น ฆราวาสล้วน ไปทูลถามเรื่องทวิสุตธรรมนิพพาน. นี่เป็นพุทธบริษัททั้งที่ ไม่คุ้น กับเรื่องนี้ มันก็ไม่ไหว.

สรุปความว่า อิทัปปัจจยตา เป็นเรื่องที่ฆราวาสต้องเรียนรู้; และเมื่อเรียนรู้แล้ว ก็ต้องปฏิบัติด้วย. ในที่สุดก็จะเป็นฆราวาสชนิดที่ดีพวกที่ ๑๐ ที่พระพุทธเจ้าท่านสรรเสริญ ว่าเหมือนสัปปีมัตตะ ซึ่งเป็นของเลิศ ประเสริฐยิ่งกว่าใคร่ทั้งหลาย.

นี่ขอให้ทุกอย่างเป็นไปตามพระพุทฺธประสงค์ ขอให้การมาประชุมอบรม สั่งสอนกัน ที่นี่ มีผลก้าวหน้าไปตามแนวของ อิทัปปัจจยตา สมตามความมุ่งหมาย.

ขอยุติคำบรรยายวันนี้ไว้เพียงเท่านี้. ขอให้พระสงฆ์ทั้งหลาย สวดธรรม-ปริยายอันเป็นเครื่องกระตุ้นแก่การปฏิบัติธรรม ส่งเสริมกำลังใจต่อไปอีก ตามที่เคยกระทำ ณ บัดนี้.